

M. Zolt.
0 2781
RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

16.

LAIS

VAGY

AZ ERKÖLCSI MAKACS

VIGJÁTÉK ÖT FELVONÁSBAN

IRTA

BESSENYEI GYÖRGY.

A KÉZIRATBÓL ELSŐ IZBEN KIADTA

DE LÁZÁR BÉLA.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1899.

REGI MAGYAR KÖNYVTÁR

RECHENKUNST HEINRICH GERTH

18

LAIS

1807

AN ERKÖLCSEI MŰKÖDÉS

LIBRARY OF FRANKLIN

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

Bessenyei Györgynek 1777-ben nyomtatásban megjelent *A philosophus* című vigjátékán kívül, csak *Lais* vagy *az erkölcsi makacs* című vigjátéka maradt reánk, a többi, itt-ott emlegetett, csak czíméről ösmeretes.*

*Lais*áról, minthogy kéziratban maradt, az irodalomtörténet keveset tudott. Ideje tehát, hogy közreadjuk. Első ismertetője Závodszy Károly volt, a ki Bessenyeiről (1872-ben) irt tanulmányában a vigjáték meséjének elmondása után, egy-két kritikai megjegyzést tesz. Hasonlókép Rózsa Géza is, a ki 1893-ban doktori értekezést irt Bessenyeiről, mint drámaíróról, bővebben mondja el a vigjáték meséjét és bírálja is. Sürgeti a vigjáték kiadását, a mire annál is inkább szükség volt, mert több, a vigjátékhoz fűződő, eddig megoldatlan kérdés megfejtését kívánja az irodalomtörténet. Az irodalomtörténeti kézikönyvek alig hogy érintik Bessenyei e kéziratós művét, Széchy Károly, a képes irodalomtörténetben, csak egy-két megjegyzést tesz reá, míg Bayer — a magyar drámairodalom történetében — egyáltalán semmit.

Megítélését nagyban megnehezíti az a körülmény, hogy — bár valószínűnek kell tartanunk, hogy átdolgo-

* Ilyenek: «A kedvetlen okos» s «Dudásból lett doktor» (V. ö. Képes Magyar Irodalomtörténet II. 24.)

zás, — eredetijét nem ismerjük. A mű kiadása talán elősegíti eredetijének megtalálását.

I.

Nem tudjuk, hogy Bessenyei mikor írta *Laisát*. Mint-hogy *Philosophusát* prózában, *Laisát* versben írta, a mi mindenesetre magasabb írói becsvágyra utal, föl lehet tennünk, hogy *Laisát* utóbb írta. Laczka megjegyzése szerint *Philosophusát* komoly drámái írása után írta, azon törve a fejét, hogy lehet-e s mi módon hazai nyelven eredeti vígjátékot, komédiát dolgozni? Az elszánás hamar meglett, a planumot — Destouches *L'homme singulier*-jében — éppen oly hamar megtalálta, s röviddel rá elkészült a *Philosophus*, 1777-ben meg is jelent. *Laisát* nem sokkal később írhatta, hasonló módon, a *Philosophus* sikerén felbuzdulva, immár verses formában, nagyobb gondnal, de kevesebb sikerrel.

Hogy Bessenyei 1777 táján kedvet kap vígjáték írására, nem volt pusztán véletlen, nem merőben ötlet, a hogy azt Laczka írja, s az ő nyomán az irodalomtörténet. A bécsi irodalmi viszonyok mindenesetre nagyban befolyásolták őt abban, hogy drámákat, majd vígjátékokat írjon. Igaz, hogy színpadi sikerekre nem is gondolhatott. De úgy látszik, könyvdrámai sikerével is beérte.

Ez a siker nem volt ugyan valami zajos, mert hiszen — írja a *Magyarság*-ban — ha nálunk komédiát, tragédiát ír valaki, némelyek kinevetik, mert azt hiábavalóságnak tartják, de hát olyanoknak is kell lenni, kik magokat ideig a közügyért mocskoltassák! Nemzeti érzése, ideális lelkesedése elviselte ezt is. Volt előtte példa: Sonnenfels, a ki éveken át küzdött a németiség mellett, s 1777 táján már teljes sikert aratott.

Sonnenfelsnek a rögtönzött darabok, a Hans-Wurst s a francia nyelvű előadások ellen, a kidolgozott rendes darabok, a francia izlés mellett folytatott irodalmi harca mély hatást is tett Bessenyeire. Bizonyára ismerte színházi leveleit, olvasta folyóiratait, s mikor Sonnenfels sikert arat a francia színészet ellen folytatott küzdelmében, Bessenyei — a nemzeti nyelv e diadalában — a maga eszméinek eljövendő sikerét látta. Hogy Bessenyei első művei drámák, azt is Bécsnek és főkép Sonnenfels hatásának tulajdoníthatjuk. Ma már apróra ösmerjük azt az élénk mozgalmat, melyet éppen ezekben az években (1768—1780) Sonnenfels izgatása a dráma, a szinpad, a színészet mellett, Bécsben fölkeltett. Az irodalom főformája azidétt a dráma volt. Vitatkoztak erről a szalonokban, az előszobákban, a gárdatisztek összejövetelein, a kávéházakban, a színház foyer-jában, ujságokban és röpiratokban egyaránt. Dramaturgiával volt tele a levegő, s nem pusztán nyelvi kérdések állottak ott egymással szemben,* hanem mélyreható dramaturgiaiak is.

Egyenes Sonnenfels-hatás Bessenyeinek a francia drámairodalomhoz való ragaszkodása is. Míg Lessing a francia dráma kiszorítására tört, Sonnenfelsnek előbb a Hans-Wurstot kellett kipusztítania a szinpadról, s helyébe a francziákat állította oda követendő mintának, a dráma, de főkép a vígjáték terén.** Mikor Sonnenfels színházi censor lett, Voltaire, Molière, Destouches művei szerepelnek a műsoron. Bessenyei tehát izlését a francia dráma, a francia vígjáték, főkép pedig Destouches művein képezte. S látva a hatást, melyet abban az időben a Hans-

* L. bővebben Bessenyeinek ugyanezen vállalatban megjelent *Ágis*-a elé írt bevezetésemet, 11. l.

** *Heller* Izidor: A bécsi színügy Mária Terézia és II. József alatt p. 49.

Wurst helyett játszott rendes vígjáték keltett, természetes módon ébredt fel benne a vágy: hazai nyelven eredeti vígjátékot, komédiát írni. Nem, nem pusztá ötlet ez; sokoldalú befolyás hatása alatt ébredt fel Bessenyeiben a vígjátékirás vágya. Hogy nem nyult eredeti tárgyhoz, hanem plánumát idegenből vette, azt is megmagyarázza az akkori divat, mely a német, sőt a francia drámairodalomban is széltében-hosszában elterjedt. Sonnenfels — igaz — nemzeti költészetet sürget, mert az az igaz költő, a ki «nemzete temperamentumát tanulmányozza» s műve plánumát «nem görög, angol vagy francia szerzőtől kölcsönzi», hanem a maga megfigyeléseit szabja drámai ruhába, s a jellemeket «a maga népénél sajátos formában fejezi ki», mert ugyanaz a tett más más hatást tesz minden népnél s a «költőnek a hatás e különböző voltát figyelembe kell vennie», ámde ezeket «nem pusztá fordítással lehet elérni», hanem a népjellemnek megfelelő eredeti alkotásokkal.

Mindezt olvashatjuk Sonnenfels dramaturgiai leveleiben,* melyek Bessenyeire mély hatással voltak. Csakhogy az ő költői intuíciója sokkalta gyöngébb, hogysem az idegen plánumot teljesen mellőzhesse, de azt legalább magyar viszonyokra alkalmazta, átköltötte nemzeti szellemenben.

Minden valószínűség szerint így járt el *Lais*-ában is, melynek közvetetlen forrását nem ösmerjük, de rokonaira könnyen ráösmerhetünk. *Lais*-ának motivumaival az akkori francia vígjáték irodalmában úton-útfélen találkozunk, s ma — egyelőre — csak ezekre a rokonsági kapcsolatokra mutathatunk rá.

* *Briefe über die Wienerische Schaubühne*. Új kiadása Wien, 1884. p. 170—175.

II.

Ösmerkedjünk meg előbb a vigjátékkal.

Lais, a gazdag és szép kisasszony, vendégeket vár. Bezzeg nem örvend ennek szobalánya, Kolumbina! A vendég sok dolgot ad, lótni-futni kell, figyelmesnek kell lenni iránta, s mi haszon jár vele? De Laisnak más a véleménye. Ha már gazdag, legalább tiszteletben él. Körülrajongják, szeretik, keresik a társaságát, mert nem fukar. A fukarnak nincs se lelkiismerete, se szive, se becsülete.

A mim ha van, mással így nem közölhetném,
Birtokom, vagyonom, mind pokolba vetném.

Hogy megszólják az embert? Az biz' kölcsönbe megy, mindenki másnak rovására mulat, a társaséletnek éppen ez a kelleme. Kolumbina ám a házaselet hive, ha kisasszonya olyan sokat keresi a társaságot, még vénlány marad. Helyes, — feleli Lais — ő éppen azt keresi, minden csak szokás, ő hát divatba hozza a vénlányságot. De Kolumbina erre felpattan:

De mi hát a vénlány a fényes világon?
Oly, mint üres fészek ősszel a faágon...

Ő nem kér belőle, nem veszti el az emberi nemet, mert hát a lányokoskodás ugys csak bölcsőre megyen ki...

Ez a jelenet Laist, a mulatni vágyó, különcz leányt és az egyszerű, józan eszű parasztleányt, Kolumbinát, elég jellemzően mutatja be.

Lais-t feltett szándokával, hogy t. i. vénlány marad, nem hagyják sokaig nyugton. Az első ostromló Kukulini, egy gazdag sörfőző együgyű fia, a ki czifra ruhában hirtelen beállit, s együgyűségében rögtön megkéri Laist. Persze, hogy elutasítják, a szobalány is kigúnyolja, mire az

eloldalog s Kolumbina is helyesli a kosáradást. Laís azt mondja, hogy kár volt gúnyolódni, mert az együgyű férj mellett mégis jó dolga van az asszonynak. Tehet a mit akar. Kolumbina nem így vélekedik. Az okos férjjel csak banni kell tudni, aztán minden jó, de az együgyű üt-vág, vakon, esztelenül.

Nékem nem kell számár, akárki hogy érti, . . .

Az okos, jó, tanult ember ritka madár,

S a ki megkaphatja, elbocsátani kár . . .

Alig ment el az első kérő, jön a másik. Míg az első gazdag, de együgyű, ez már okos, gazdag, nagy tekintélyű, rangban lévő ember, Hippodon miniszter. Sok a dolga, nagy nehezen szakított magának annyi időt, hogy eljöheszen Laís-hoz, megkérni a kezét. A miniszterség nagy feladat, sok az irigye, sok a dolga, felelőssége, csak egyszer hibázzon, már állását veszti. Tudja jól, hogy Laíst nem kápráztatja el a rangja, — a mit Laís menten helyesel, — eljött, hogy megkérdezze tőle, akar-e a felesége lenni, személyére való tekintettel. Laís azt feleli, hogy

Miniszterség nélkül Hippodon több volna,

Szív, elme előtte még inkább hódolna.

Erre meghajlik s elmegy, ott hagyva hívét kétségben. De szerencsére jön a miniszter barátja Xenoxis, a kinek elpanaszolja kétségeit. Szereti Laíst és csak úgy nyerheti őt meg, ha leteszi rangját. Jó, hát leteszi hivatalát még ma. Barátja lebeszéli. Ez csak pillanatnyi szeszély; ha Laís igazán szereti, rangjáért csak nem veti meg? Ki szeret a nőnél jobban uralkodni? Ez megingatja Hippodont is, a ki az előkerülő szobalányt kikérdezi, hogy hát mit is mondott Laís, emlegeti-e őt, kik a kérői? A szobalány elmondja, hogy Laís vénlány akar maradni, mert tetszik neki a körülrajongás, melyben részesítik, nehezen lehet

eszére hozni, ha csak a «szívére nem tud löni» valaki. Hogy ebben segélyére legyen, pénzt ígér a hatalmas miniszter Kolumbinának, a ki a miniszter távozása után ki is kaczagja érte.

A helyzet ilyen világossá lett előttünk, várjuk az intrigát.

A miniszter előszobájában vagyunk. Tulipán, az inas, morog ott magában, kevés a fizetése, sok a dolga, de legalább van böcsületi. Jönnek a minisztert kereső vendégek. Első Pomoné, Kukulini anyja, a gazdag özvegy serfőzőné, a ki a fiának nemességet akar vásárolni, s kétszáz aranyat ígér a szolgának, ha czéljához juttatja. Okos és praktikus asszony a kövér polgárnő, a ki, mert pénzhez jutott, nemességre vágyik, mert hát parasztból lettek a nemesek, a paraszt a tőke, a méltóság abból származik. Tulipán meg is igéri, hogy utána jár a dolgának. Hogy Pomoné elmegy, jön Lais egyik udvarlójával, Pelózis-sal, a miniszterhez. Mi végből? Csak úgy, odatéved, beszélgetés közben. Pelózis szerelmével ostromolja, Lais kitérő választ ad. Pelózis azt állítja, hogy ha az ember megházasodott, neveti a világot, Lais szerint akkor is számba kell azt venni. E fölött eszmecserét folytatnak egy darabig, bár Pelózis egyre szerelmével hozakodik elő, de Lais az «okosságra» hivatkozik. Lélekszakadva fut elő Kolumbina és nagy őszinteséggel beszéli el, hogy őt a miniszter megvesztegette, beszélné rá Laist a házasságra, megkísérli tehát, s főérve az, hogy tegye őt boldoggá, hadd nyerje meg a sok ígért aranyat. Lais különösnek és okosnak találja Kolumbina naiv szavait, mire megrémül Pelózis és elkezd siránkozni, ő visszavonul, úgy sincs reménye, egy miniszterrel ő nem versenyezhet úgy se! De Lais biztatja.

Pelózis! reményed tedd túl kétségeden,

Né gondolkozz, jere s maradj meg eszeden...

De azért Kolumbinának azt tanácsolja — Pelózis füle hallatára — hogy várja be itt a minisztert, se jobbra, se balra ne vágjon bizonyosan, éleszsze vágját, de csak okosan. Kolumbina, egyedül maradva, nem ösmeri ki magát. Mit tegyen? Sokáig nem okoskodhat, mert jön a miniszter s választ vár, Kolumbina felsóhajt:

A jó Isten tudja! mert az urak között
Az ember eszére csuda szint öltözött...

Kolumbina kétséges válaszát a miniszter félreérti s a zsebébe nyul, hátha megoldódik a szobalány nyelve az arany láttára, s talán kimesterkedi a dolgot. Pedig a miniszter jól tudja, hogy ha a szerelem nem jön önkényt, az erőszak mit se használ. Be is vallja ezt magának, de megnyugvásra nem lel.

Ekkor jön a szolgálja, hogy Pomóné ügyét szorgalmazza. Ez is őszinte, bevallja, hogy Pomóné megvesztegette és így hát rá való nézvést nemesítse Pomóné fiát. A miniszter nem hajt a szép szóra, nem lehet minden pénzeszsák nemessé. Kell a paraszt is, a serfőzés még nem érdem, nemességhez érdem kell. De a szolgálta azt feleli rá, hogy jó ez elvnek, de nem minden nemes érdemes ember, van köztük tolvaj is, gonosztevő, czudar és bolond is. Mikor aztán jó Pomóné a fiával, újra kéri a minisztert, s annak ellenvetésére együgyű gúnynyal azt feleli az asszony, hogy a kinek pénze van, nemességet érdemel, mert vagyontól származik a tekintély, a minisztert ez az okoskodás szinte meg is győzi, az inas meg előre örvend a sikerén.

A bonyodalom nagyon átlátszó szálakból van ugyan fonva, az érdek kétfelé is hajlott, várjuk, kinek lesz Laís a felesége és sikerül-e Pomónénak megnemesíteni a fiát?

Az első kérdésre még messze a válasz. A miniszter

ujra megkéri Lais kezét, Lais újra azt feleli, hogy mondjon le hivataláról, a miniszter újra barátjától kér tanácsot, ez újra azt feleli, hogy bolond lenne, ha lemondana, de Hippodon azt feleli rá, hogy szíve beszél, így tehát le fog mondani. Xenoxis elhatározza, hogy helyreigazítja a fejét, a hazának szüksége van Hippodon eszére, nehogy valami bolond üljön a helyébe.

Távozása után összebúj a két cseléd, Tulipán és Kolumbina, hogy uraságaikat kigúnyolják és terveiket elmondják, de ezekből se tudunk meg semmi újat. Tervegetésükből a miniszter visszaérkezése zavarja ki őket. Tulipán elmegy, a miniszter pedig faggatóra fogja Kolumbinát, a ki ráijeszt a miniszterre Pelózissal, hogy azután térdre borulva kérje Pomóné fiának megnevesítését, azt hazudván, hogy neki vérség szerint atyafia, s látván, hogy a miniszter hajlik kérésére, mindent megígér, egész erejével azon lesz, hogy Lais kevély szívét a miniszter részére hódítsa.

De vajjon fog-e néki sikerülni?

Pelózis megtudván, hogy miniszter a vetélytársa, Xenoxishoz fordul megtudni, hogy mi igaz a hírből? Xenoxis elmondja, hogy a hír igaz, sőt a miniszter le is akar mondani hivataláról. Eközben jön Lais, a kit ismét megostromolnak, Pelózis szerelmével, Xenoxis pedig azt tanácsolja neki, hogyha makacsan még mindig ahhoz ragaszkodik, hogy a miniszterhez csak akkor megy nőül, ha lemond hivataláról, jobb lesz, ha a minisztert békén hagyja. A hazának szüksége van a miniszterre, menjen inkább Pelózishoz, a mi Laisnak is, Pelózisnak is tetszik.

Nagy az öröm Pomónénál, nemes lett a fia! Tulipán elmondja, hogy milyen fáradtságába, meg az állásába került, míg kijárta, és meg is zsarolja Pomónét menten, de az szívesen fizet, látva, hogy örül a fia a nemes levélnek.

izgatottan tudakozódik Kolumbinánál Lais után, s hogy hát tudja-e már Lais elhatározását, de szép szavaknál, üres hitegetéseknél egyebet nem nyer, ámbátor az aranyakkal nem zsugoriskodik.

Ilyetén körülmények között már csak az marad hátra az ötödik felvonásra, hogy mi lesz Lais végső elhatározása ?

De ha Lais tudná, hogy mit akar ? Még mindegyre tanakodik magával, hasztalan sürgeti Kolumbina, a kit viszont Hippodon ostromol, végső választ várva. Lais bevallja : ha miniszterné lenne, szép álláshoz jutna. De ha a miniszter rá fog únni, vidéki kastélyba küldi, az bizony rossz sors. A szegénysorsú ember jobban rá van utalva a feleségére. Hogy a hosszas kötődésre ráunnak ? Ellenkezőleg, az még jobban izgatja a férfit. Jön is Kukulini, várya a sorára, az elhatározásra. Jelenti, hogy nemes ember, de Lais azt feleli, hogy nincs manierja, s elsorolja néki a manier feltételeit, melyek nem tetszenek Kukulini-nak. Jön azután, szomorún, leverve Pelózis, örök búcsút venni Laistól, mert úgy véli, hogy Lais Hippodont fogja választani. De Lais reményleni hagyja, hogy mégis az övé lesz, a min Kukulini sopánkodik, de előkerülő anyja egyre ragaszkodik kéréséhez, hogyhát nemes fiához menjen nőül Lais. Jön Tulipán, megkéri Kolumbinát, mire Laisnak is kedve szottyan a házassághoz, s kijelenti, hogy Pelózis felesége lesz, hadd legyen példa arra is, hogy a pénzes leány szegényhez is megyen.

Így dőlt el a kérdés.

III.

E vígjáték stílje, mesevezetése, alakjai, mind Des-touches-ra mutatnak, a nélkül, hogy pontosan meg lehetne

jelölni azt a Destouches-darabot, mely Bessenyeire mélyebben hatott.

Závodszy Károly Bessenyeiről szóló monografiájában ezt mondja: «Vígjáték volna, ha volna; annak indul, de Lais terve, mely által a társadalommal és ennek törvényeivel összeütközésbe jönne, már az elején fel van adva és elfeledve». (102. lap.) Ugyanezt a véleményt ismétli Bayer (A nemzeti játékszín története I. 308.) is; később Széchy-Závodszy Károly után (Képes magy. irod. tört. II. 23.) csak Rózsa Géza (I. érték. 80—93. lap.) fejtegeti behatóbban, s úgy Lais jellemrajzát, mint a dráma mesevezetését elhibázottnak mutatja ki. Azonban a darab stíljét egyik sem érinti.

E stíl pedig egyenest a franczia *comédie de caractère*-re vall. Főalakjainak egyes jellemhibáin, melyek rendesen egy-egy jó tulajdonságaik tulzásából áll, alapúl a cselekvény; nem bonyodalmas mesével, hanem a jellemek furmelyet az előkerülő miniszter ad hirül nékik. A miniszter csaságával igyekszik komikai hatást elérni. Destouches-ravall a bonyodalom átlátszósága, sőt a főmotívum: a szolgák intrigája is. *Le Curieux impertinent*-ben Leandre szolgája és Julie szobalánya ugyanazon szerepeket játszákel egymással, mint gazdáik; Tulipán és Kolumbina hasonlókép járnak el, mint Lais és kérői, csakhogy azonkívül mindegyik részt vesz az intrigában is, mint az *Ingrat* szolgái, valaminthogy ugyanolyan játék folyik az *Irrésolu*-ben is, csakhogy ott a férfi, Dorante töpreng öt felvonáson át, hogy Juliet vagy Célimenet vegye-e nőül, a miben a szolga is részt vesz, a ki nagyot lélezkzik, mikor ura végre Julie-nak a nőül vevésében állapodik meg. *Nous voilà bon de pein!* — sóhajt fel megkönnyebbülve.

Egyáltalán a szerelem és házasság viszonya e kor vígjátékának kedvencz témája volt. Marivaux maga bevallja,

hogy vígjátékai mind csak ezen alapulnak: «Dans mes pièces, c'est tantôt un amour ignoré des deux amants; tantôt un amour qu'ils sentent et qu'ils veulent se cacher l'un à l'autre; tantôt un amour timide et qui n'ose se déclarer; tantôt enfin un amour incertain et comme indécis, un amour à demi né pour ainsi dire, dont ils se doutent sans en être bien sûrs...» Destouches a szerelemnek ilyenén finom elemzésével nem törődött, nála ez éppen olyan «jellemvonás» volt, mint a nagyzás, hóbort, bizonytalanság, töprengés. Bessenyei ebben is Destouches-hoz hajlott.

A vagyonosodó polgárságnak nemességre való vágyódása, a nemesség könnyelműségének vétkes következményei, e kor francia vígjátékaiban, miként *Lais*-ban szintén szerepet játszott. Marivaux, Destouches szeretik az elszegényedett nemességet, s a vagyonosodó polgárságot komikus alakokká tenni, egyik a másikat megveti, de a nemesség pénzhez, a polgárság nemességhez szeretne jutni. Ezeket a viszonyokat Montesquieu már élesen szatirizálja perzsa leveleiben, de Dancourt, Marivaux és Destouches korában jellegző formájában élesedtek ki ez alakok. A nemesség léha, a polgárság döllyfös. Egyik a másiktól igen csekély véleménynyel van, eleinte egymás ellen harcolnak, később összebarátkoznak, mert mindegyik rá szorult a másikra, a nemességnek pénz kellett, a polgárságnak nemesség. Bessenyei is többször elmondja nézeteit erről a kérdésről, Hippodon, a miniszter, s Pomóné, a gazdag serfőző özvegye, a két osztály típusa. Tulipán a közvetítő közöttük, a ki immár cinizmussal beszél a dologról. A pénz jó, s mindegy akárhonnét jó. A nemességnek csak külső tekintélye van, nem az erkölcsi érdem kitüntetése az többé, lehet gazember a nemes is, ha szegény akkor komikus alak, a pénz sem elég ugyan, de ha

a nemesség a gazdag polgárt befogadja, majd megnemesedik. Egészen Destouches és a francia vígjátékirók álláspontja ez is.

Francziás gondolat Bessenyei felfogása a miniszterségről, melyet *Agis*-ban is kifejez, *Lais*-ban ismét. A miniszternek nagy a hatalma, olyan az uralkodó, a milyen a tanácsosa, épen azért ravasznak, tettetőnek kell lenni az okos miniszternek, nehéz az állása, de szép, ha becsületesen betölti. A fölvilágosodás korának kedvencz gondolata ez.

Eszmék, stil, alakok: ime mind francia forrásra mutatnak, arra — végül — a tipikus jellemzésre való törekvés, mely az akkori francia vígjátékirók eszménye volt: «le suprême bonheur pour un auteur comique c'est de créer un type» s ez a vágy sarkalta Bessenyeit is, a mikor Pontyiját (*A philosophus*-ban) s Kukulinit (*Lais*-ban) megteremtette. Az elsőben a világ haladásától elmaradt magyart, bár ezt is idegen alakból, a másodikban a gazdag szülők hülye fajzatát, a kit pénzzel tuszkolnak előre. Kukulini buta parasztfi, a ki cifra, értelmetlen rigmusokban beszél, azt teszi, a mit ráparancsolnak, esetlen, bárdolatlan, faragatlan, manier-nélküli, a kivel kedvére paczkázik szobalány, inas, mindenki, kikaczagják, kigúnyolják s ő minden szót készpénznek vesz. Ámde azt csak nem lehet ráfogni, a mit Rózsa Géza, (I. m. 83. lap.), hogy rigmusai a parlagi magyarság Kisfaludy alkotta típusának, Mokánynak beszédeire emlékeztetnek! Mokányt más fából faragták. Mokány nem hülye, Mokányon nem sajnálkozunk, Mokány tudja jól, hogy mit akar. Teljes félreösmerése úgy Mokáynak, mint Kukulininek, hahogy összevetnők őket egymással. Kukulini típus, a gazdag buta parasztfi, a ki nemességre vágyik, mert arra biztatják fel, a ki nemes leányt akar nőül venni, mert azzal hitegetik, száanalomra méltó

alak, a kinek esetlenségén mulatunk, de nem azzal a föltétlen derűvel, a melyen az eszes Pontyin, — Mokányról nem is beszélve! — mert szinte részvétet kelt bennünk elméjének fogyatékosága.

IV.

Akárhonnét vette azonban Bessenyei darabja vázlatát, úgy, a hogy az előttünk áll, igen kezdetleges vigjáték.

Gondoljuk csak végig a darab mesevezetését, minő lassan halad ott a cselekvény, az intriga milyen átlátszó, s a jellemek milyen élettelenek. *Lais* jellemére, az erkölcsi makacsságra van alapítva a mese, s elsőben is ezt a jellemet kell megfigyelnünk. *Kolumbina* azt mondja, hogy fél filozofus, a ki ha egyszer valamit a fejébe vesz, nem hajtja ki onnét semmiféle hatalom. Ha ehhez a jellemzéshez következetes maradna, — a miben hasonlítana a *Philosophus* *Parmenio*-jához — ha cselekedetei és gondolkozása valóban a félfilozofus makacs következetességét mutatnák, valóban lehetne belőle komikai jellemet alkotni. De *Lais* makacsságáról egyre csak beszélnek, ő maga folyton más-más okokkal hozakodik elő, hogy érthetetlen határozatlanságát indokolja. Úgy tesz, mint az *Irrésolu* *Dorantja*, a ki határozatlanságában hol az egyik, hol a másik kedveséhez szegődik, s mikor már *Juliet* választotta, felsóhajt: «érzem, hogy jobb lett volna *Célimenet* választanom». *Lais* nem makacs, *Lais* határozatlan, hiszen láttuk, hogy hányfélekép szeretné szinte magamagát megnyugtatóni és végre is a szobalány jó példájára határozza el magát. Addig határozatlanul hol ide, hol oda húz, a mit most kaczerkodásnak akar feltüntetni, majd filozofálással próbál indokolni, de végre is nem cselekszik jellemével összhangban. *Rózsa Géza* azt hiszi, hogy *Lais* való-

ban makacs, ezt pedig csak akkor értené, ha Pelóvizt igazán szeretné. (I. m. 87. l.) Teljes félreértése ez is Lais jellemének, melyet a szerző egyszerűen igazi makacsnak akart jellemezni, de nem tudott. Hiszen, ha Lais cselekvése a vígjáték címével és céljával harmonizálna, Lais jelleme következetes lenne, s hosszas, unalmas töprengéseinek hamar vége szakadna.

A jellemzés elhibázott volta szülte ezután a vígjáték minden hibáját, egyet különösen, a főbajt, hogy tudniillik nem történik benne semmi, a cselekvény nem halad, nincsen benne fölépített mese. Mire építették volna fel? Lais határozatlanságára, ingadozásaira? Szerző ugyan makacsságnak gondolja azt, hogy folyton töpreng, de a makacssággal szembe lehetett volna állítani egy intrigát, persze nem olyan alakkal, minő Kolumbina, a ki rögtön kitalálja, hogy őt intrigára szólította fel a miniszter, a ki bezzeg jól választott, a mikor Laist szereti! (S erre mondja Rózsa Géza a 93. lapon; «Ez a leány kitünő intrikus!») Mit lehet azonban egy határozatlan alakkal csinálni? Hiszen Lais, a ki maga sem tudja, hogy mit akar, beleegyezett volna mindjárt mindenbe, ha sarokba szorítják. A milyen könnyű szívvel Pelóviz felesége lesz, bárha divatba akarta hozni a vénlányságot, éppen úgy lehetett volna Hippodon neje is. Vagy abban áll a makacssága, hogy nem akar miniszter felesége lenni? De hiszen Hippodon már le akart mondani a hivataláról, s nem tudjuk, hogy nem mondott-e le valóban?

Kár azonban, hosszan bizonyítani a darabnak, mint vígjátéknak gyöngé voltát, erre az elmondottak untig elégségesek. Ki kell azonban emelnünk egyik alakját, Pomónét, a gazdag serfőzőnét, a kiben sok a józan ész; szatirikus megjegyzései, találó ötletei a darab legjobb részei. S ez az asszony polgárasszony. Ime, a franczia encyklo-

pedisták tanítványa, Bessenyei, a színpadra szeretett volna vinni egy elmés, gúnyos szellemet, asszony, még pedig polgárásszony képében!...

A darabnak azonban aligha lett volna színpadi hatása. A mikép *A philosophust* sem tudta megmenteni Pontyi, *Laist* sem mentette volna meg Pomóné.

Dr. Lázár Béla.

ELSŐ JÁTÉK

LAIS

VAGY

AZ ERKÖLCSI MAKACS

VIGJÁTÉK ÖT JÁTÉKBAN

IRTA

BESSENYEI GYÖRGY.

SZEMÉLYEK.

Lais, nemes leány.
Hippodon, miniszter.
Pelotis, nemes ifju.
Xenocris, nemes ifju, Hippodon barátja.
Pomóné, gazdag serfőzőné.
Kukulini, ennek fia.
Tulipán, Hippodon szolgálója.
Kolumbina, Lais szolgálója.

ELSŐ JÁTÉK.

Első eset.

Lais. Kolumbina.

Lais.

Gyöngy dolog ifian ragyogni szépséggel,
S férjfiakat győzni kellemetességgel!
Boldog ajándéki a magas egeknek,
Ti, gazdagság, szépség, tárgyak a szíveknek!
5 Ki nem hajlana meg méltóságotoknak?
És ki nem áldozna nagy oltárotoknak?
Tudod Kolumbina, hogy ma vendégem lesz?

Kolumbina.

Bánja a kutya, ha rakással mind elvesz.
A vendég, mint a zaj, úgy örvénylik nálunk,
10 S csaknem elszakadoz érte kezünk, lábunk,
Házunknál egészen rabbá tesz bennünket,
És hatalma alá zárja életünket.
Futva, lótvá, szoktuk a kedvét keresni,
S figyelmetességgel tetszésire lesni,
15 Ha kívánságának valami hibázna,
Bennünket a hideg talán mind kirázná,
Olyan, mint a Mogol, a becsület mellett
Szolgálni kell létét minden törvény felett.
De nem is volt esze, ki a becsületnek

- 20 Ilyen rendit szabta s a házi életnek.
 Idegen Uramék csak megbocsássanak,
 De nálam magamnál többet fel nem fálnak.
 Még mikor mindenünk rájuk elköltöttük,
 Felül rá kinunkban szépen megkövettük.

Lais.

- 25 Hogy paraszt s szegény vagy, csak vagyonról gondolsz,
 S a ki dicsőséget keres, mindent vádolsz.
 Mi öröme vagyon, a ki gazdaggá lett,
 Ha nincsen eránta másoktól tisztelet?
 Csak az légyen-é hát minden dicsőségem,
 30 Hogy lakhatom itthon s nem érzem éhségem?
 Igy te eltörölnéd a köz emberséget,
 Helyére állatván a rút fös vénységet.
 Undokabb a fukar a hegyi tolvajnál,
 Ki vagyonjai közt éhezik magánál,
 35 Ki a szorultakat sajtóba csafarja,
 S mint pók a szúnyogot, hálójába várja.
 Egy fukarnak sincsen lelki isméreti,
 Istene, sem szíve, sem jó becsületi.
 Semmivel sem gondol: pénzébe bálványoz,
 40 Elád a tatárnak s vagyonért megáldoz.
 Nemes születésre, erkölcsre tartozik,
 Javából az ember hogyha adakozik.
 Őrizzen meg az Ur az olyan vadaktól,
 A kik mindeneket elrejtik magoktól,
 45 Kik ha falatokat valaki megeszi,
 Azt hiszik, az ördög mindenek elviszi.
 A mim van ha mással így nem közölhetném,
 Birtokom', vagyonom', mind pokolba vetném.
 Az élet unalmát társaság éleszti,
 50 S a kinek barátja nincs, csak lelkét veszti.
 Megfizet a vendég kedves barátsággal.

Kolumbina.

Igen, megszólással és gorombasággal.

Lais.

- Hagyd el ; a beszéd közt csak magok' mutatják,
 Szólanak, de egymást pálczával nem bántják.
- 55 A mi emberszólás, — mind kölcsönben esik,
 Az emberek egymást látod hogy mind lesik.
 Senki sincs, a kinek részit ki ne szabják,
 S becses személyéért szájokat bedugják.
 Mind kölcsönben esik, azért senkit sem sért,
- 60 Mert egyenlőn kapja minden az osztott bért.
 Kit kimél a világ, ha ollyat lát benne,
 Bár jelenésével az egekből lenne ?
 A világ csak önnön rovására mulat,
 Léteden nem örvend, szemkönyet nem hullat,
- 65 Csak olyannak mutat, a milyennek talál,
 S nem bánja, fejedre öröm avagy bú száll.
 Mindenikről szólhatsz, mert mind tántorodik,
 És gyakran magán is sok megszomorodik.
 Emberek, asszonyok lásd milyen fecsegők ;
- 70 S magam is igencsak olyan vagyok mint ők.
 Szükséges magamat ő benne szeretnem,
 S unalmam közt szívem beszéddel éltetnem.
 Az ember egymásról ha nem beszélhetne,
 Egész életében nem is nevethetne.
- 75 Egymás rovására mulatjuk magunkat,
 S magunkon nevetve éljük világunkat.
 Ócska kegyesség az, hogy másról ne szóljunk,
 Szépet ne szeressünk, rútát ne utáljunk.

Kolumbina.

- Azt sem tudjuk néha, melyiket szeressük,
- 80 Gyakran annyi között a rosszat keressük ;
 S egyikhez sem tudván állandóul lenni,
 Szokásunk az embert csak úgy szedni — venni.
 Ha kilép az ajtón, ki vagyon fizetve,

Elmehet morogva, vagy magán nevetve.

- 85 Hanggal, füsttel, széllal telik meg a szobánk,
S hizelkedő szókkal szárad el torkunk, szánk.

Lais.

- Hol találtad ezt fel a mély okosságon,
Hogy csak egy tárgy függjön minden kívánságon?
Egy felé kacsantván, háborut izenjünk
90 A többi világnak s mindentől megszünjünk?

Kolumbina.

A törvény azt mondja, egyet kell szeretni,
S legalább, ha épen nem lehet tettetni.
És a kisasszony is ha mindent úgy szeret,
Késő lesz, míg minket valaki megkéret.

Lais.

- 95 Hagyd el; már ez benned csupa együgyűség!
Tartozásban hogy' van édes gyönyörűség?
A házasság megköt s véle kénytelen vagy,
Hogy hites társadnak oldalánál maradj:
Még most férjhezmenést nem keres asszonyod,
100 Együgyűségedet rajta minek hányod?

Kolumbina.

- De mi hát a vén lány a fényes világon?
Oly, mint üres fészkek őszzel a faágon.
Minden méltóztatik rajta szánakozni,
S hogy «hát ez minek él?» — róla tudakozni.
105 Mint a gazba hullott gyümölcs földön maradt,
Senki meg nem lelte s magában ott rothadt.

Lais.

Ha a legénynek nem szégyen megőszülni,
Mért kelljen a lánynak őszön megőrijülni?
A világot, tudod, hogy szokás vezeti,

- 110 A mit ma felszentelt, holnap kineveti,
 Össze-visszaforog kívánságaival,
 Fővel-lábbal áll, föl s alá dolgaival.
 Tegyük szokássá hát a vén nagy lányságot,
 S szüljünk a világnak egy új bolondságot.

Kolumbina.

- 115 Né! a hiv javallás!... de magának tartsa.
 Talán nem vagyok oly bolond, mint a harsa!
 Én a vén lány módit nem kezdem magamon
 S az emberi nemet sem veszttem ágamon.
 Sőt a kisasszony is olyan ifjat lelhet,
 120 Ki miatt e módnak majd meg nem felelhet.
 A lány-okoskodás bölcsőre megyen ki
 Mind mind e világon; higye meg akárki.

Második eset.

Lais. Kolumbina. Kukulini.

Kukulini.

(Idétlen magaviselettel, mint dedk gyermek; kurta mentéjének szűk ráncza hátul felkuczorodva áll; rövid ujjjaiból a mezitelen kezeszára félig kilátszik. Nadrága rendkívül szűk. Csizmája szára felül bőv, pöcsölgős, de nyomban igen szűk, mind a két sarkával félrefitulva. Haja az új mód szerint vállá közepéig szabadon eresztve, melynek végén korbácshaj helyett egy ujjnyi rémítő göres látszik s azon alól egy hajfarkoeska. Elöl üstöke az orráig van lefésülve rigályosan, mely alól kinéz. Nyakravalójának vastagsága a füle gombályán fekszik s alsó ajakát elől befogja. Rettenetes kardja utána huzódik a földön dörögve, melynek szíjja a farán és nadrághasítékán látszik keresztülkötve. Állása megmerevedés, meghajlása sebes lebukás és felpattanás.)

Örvendem, kisasszony! hogy ily nemes képit
 Látván, fontolhatom benne tudós lépit.

- 125 Nagy kegyességének bika oltárira
 Tészem le hivségem arany szarvaira.

Kolumbina.

Jaj, szép szarvas állat! mákvirág!

Lais.

Ne ne vess.

Kolumbina.

Ha ha ha, micsoda kísértet forma ez?

Lais.

Mindennek kell lenni, tudod, a világban.

Kolumbina.

130 Aranyszájú tudós, az igaz magában,
Nadrága szűk, mint a borbélylegényeknek,
Csizmaszára kónya, mint a révészeknek.
Hát a szabó él még, ki e köntöst varrta
S e meredt termetet öbleibe zárta?

Kukulini.

135 Alázatosan, él, hiv szolgálatjára.

Kolumbina.

Ilyen-é, mint az ur, hát gyöngyállatjára?

(*félre fordulva.*)

Ez az ifju rémit s elvadult elméje
Egész csodává lesz, ha így marad feje.

Kukulini.

Elhiszem, hogy csuda. Én az oskolában
140 Mindig felül ültem a lócus sorában.
Préceptor uramat tallérral fizettem,
S tudományaimban elsővé is lettem.
Három-négy bűgert is dugtam a zsebébe,
És béhelyeztettem magam elméjébe,

- 145 Mert az ezüst háló megfogja az elmét,
Hiába nincs teste — és kiszurja szemét.

Lais.

Mi vonczolta ide az ur tudós létét?
S micsoda zivatar kergeti életét?

Kukulini.

- Engem a szerencse hány-vet itt fel s alá.
150 Igen sok pénz maradt rám Istennek hála!
Az emberi nemzet csak tenyészve áll fenn,
Házas embereken és feleségeken.
Ha a kisasszonynak nagy Ararát-szívét
Szerelmem boritná, mint özön tetejét,
155 Hol megfeneklene hűségem bárkája,
A vízben szárazon állna árbóczfája.

Lais.

- Hohó! nagyon mélyen megyen értelmében.
Talán nem is úgy szól, mint van az eszében.
Nem jó hajókázni oly igen magasan,
160 Jobb lesz a bárkával elhaladni lassan.
Kár az ifiaknak hamar párosodni.

Kolumbina.

- S a hasonlítással így megokosodni.
E szerint tanulni az ur térjen vissza,
A tudomány úgy jó, hogyha bőven iszsza.
165 Nem úgy szoktak ezen mások esdeklenni,
Gődénytorokkal kell alányeldekleni.

Lais.

- Sok magát hiteti, hogy csak igen tanult,
Mert gyenge világa magától megvakult.
Nincs a féltanultnál nagyobb veszedelem,
170 Ki együgyűn hiszi, hogy csupa értelem.

Agyon kiabálják az okos világot
 S okoskodva tésznek magokból bolondot.
 Az embernek fejét nagy hanggal ágyuzzák,
 És a beszédzajjal füleit megnyuzzák.

Kukulini.

- 175 Tehát okosodni visszatérhetek még ?
 S eddig tett beszédem, hihető, már elég ?
 Alázatossággal görbülök. (*Elmégyen.*)

Lais.

Elmehet.

Kolumbina.

- Ezzel a kisasszony már boldoggá lehet.
 Így készül sok urfi ki az ifju soron
 180 S tisztességre innen jut az emberkoron.
 A vad tudománynál jobb a vad természet,
 Sok ifju emberből tanulva lidércz lett.

Lais.

- Együgyűségben is találkozik jóság.
 Ki tudja, hátha még jobb az ily októság ?
 185 Az okos s vigyázó férjfi ugy nem enged,
 És magán hatalmat asszonyban nem szenved,
 Az ilyen embernek nagy hatalma alatt
 Felesége oly, mint gyermek s egyéb állat.

Kolumbina.

- Óh, nincsen férjfiban erő asszony ellen.
 190 És hogy ne engedjen, már az lehetetlen.
 Sőt mentül okosabb, annál inkább hajlik,
 S megunja, ha feje csatarával zajlik.
 Csak zugolódni kell, lármázni, buzogni,
 Osztán félreülni s haraggal duzzogni,
 195 Nem kell szólni is többet a gazdához,

- Tányért, csuprot ütni osztán inasához.
 Így az ember, orrát egy-két nap feldúzva,
 Meghódítja férjét üstökénél húzva.
 A bölcse nem állhatja a hosszas csatarát,
 200 Inkáb beüged s tölti poharába borát.
 De a bolond férjfi hamarább főbe üt,
 És ha megdühödik, eleven szenen süt.
 Nékem nem kell számár, akárki hogy érti,
 Az okost a bolond minden lépten sérti.
 205 A tudós férjfit is néha megsérthetem,
 De azért barátom s mindig szerethetem.
 Az okos, jó, tanult ember ritka madár
 S a ki megkaphatja, elbocsátani kár.
 Elég emberkép van, igaz, a világban,
 210 De századik sem ér hív asszonyt magában.
 Az ostoba férjfit meg nem emészthetem,
 De ha bölccsel vagyok, el nem felejthetem. (*Elmegyen.*)

Harmadik eset.

Lais. Hippodon.

Hippodon.

- Foglalatoságim közül szabadulva,
 Érkezem, szép Lais, hozzád majd elfulva.
 215 Sorsom nagyon szorít: reménységem meghül,
 Habon hányattatik s félek fenékre ül.

Lais.

- Hát a szerencsének nyájas kebelében
 Egy gazdag miniszter szenvedhet élteben?
 Ki már mások felett ragyog érdemével,
 220 S mint barátja, úgy él a fejedelmével.
 Mi hizelkedhetik hivalkodásomnak
 Inkább, mint ha tárgya vagyok királyomnak.

Mikor az embert úgy felviszik eszéért,
 S első tanácscsá lesz, a mit maga sem kért,
 225 Méltóságba teszik, érdemét nevelik,
 És a szerencsének szárnyain hirelik.

Hippodon.

Ne hidd, hogy én volnék itt legértelmesebb,
 Erkölcsesel és szívvvel köztünk legnemesebb.
 Vak eset, születés, szerencse emelt fel,
 230 Sőt magam sem tudom : hogy' vagyok ezekkel.
 Nincsen oly nagy ember, kinek szerencséje
 Ne légyen szüksége hires életére.
 És ha a sorsának ez sehogy sem szolgál,
 Hidd el, hogy érdeme magában földre száll.
 235 A szenvedés pedig méltóságban lakik,
 S ragyogási alól fohászkodás hallik.
 A rang fájdalmának széles a határa,
 S a nagy hatalomban sok az ember kára.
 Egy tanács dolgának mindig el kell sülni,
 240 Ha nem nagyon szokás eránta meghülni.
 A sorssal kellene lenni hiv alkuban,
 Hogy rendi jól menjen minden rossz faluban.
 Kilenczven kilenczszer ha találja dolgát,
 És a századikban meghibázza magát,
 245 Kiültetik sokszor tündöklő rangjából,
 S irigyi eszik ki kenyerét szájából.

Lais.

Óh, nem elméje az a fejedelemnek,
 Hogy kicsinyért rontsa bérít az érdemnek.
 A nagy udvarokat örökké vádolják,
 250 S pedig valamerre nézünk, őket csalják.
 A háládatlant is sokszor jutalmazza,
 És a gonoszságot vakon oltalmazza.
 Jót, gonoszt egyenlőképen öltöztetnek,
 S végre álorczában elibe vezetnek.

255 A magok bűnével urokat vádolják,
 Szerencsét keresnek s a többit nem bánják.
 A nagy ur is némely fő méltóságában
 Csak oly gyenge, mint más elrejtve magában.

Hippodon.

Asszony, gyermek, nagyur egyforma hagyások,
 260 Kevélyek, makacsok s ezer a vágyások.

Lais (*magát meghajtva*).

A felelet nyájas és complimentomnak —
 Az igaz — sokat ér. Megtartom magamnak.

Hippodon (*habozva*).

Engedj meg, szép Lais; erkölcsi értelmét
 Vettem a dolognak s életünknek nemét.
 265 Minden ember hibás, a papok azt mondják,
 Pedig az ilyeket már azok csak tudják.
 De Hippodon nem pap s mint tudom, Lais is
 Nem szent ecclesia, bár légyen tagja is.
 Minden emberben van elrejtett makacsság,
 270 És a szemérmesben szerelmes vásottság.
 Így veszem értelmét; engedd meg szavamat,
 Én is töltöm, mint más ifju, havamat.
 Tudod, hogy a nagy rang, nagy pompa kényeztet,
 És boldogság helyett a füstön éheztek.
 275 Csak agyából terem magának világot
 S gyermekszinre festi a nagy méltóságot.
 De ne okoskodjunk, ne tarts félelemben,
 Nincsen bölcselkedés a nagy szerelemben.
 Gyönyörűség, érzés, kereset kedvével
 280 Mindenkor csak a szív után jár eszével.
 Fél ország ifia reszket személyedért,
 Talán a mennyi van, titkon mind meg is kért.
 Tudom, méltóságot, kincset nem keresel . . .

Lais.

Csupán abban elmém boldogságot nem lel.

Hippodon.

285 Hát csak személyemet vevén tekintetbe,
Lehetnék-e boldog veled ez életbe?
Fedezd fel értelmed, végy ki kétségemből,
És Elysiumot csinálj a szivemből.

Lais.

Ily kérdésre nehéz jönni feleletnek.
290 Nagy szökése van itt, tudjuk, az életnek.
Egy ily méltóságnak erős a hatalma,
Nemes lánynak könnyen lehet itt fájdalma.
Egyforma karban van egyforma boldogság,
Kicsinynek nagy ellen nehéz az igazság.
295 Rang nélkül az érdem talán még nemesebb,
És a kik isméri, azoknak kedvesebb.
Miniszterség nélkül Hippodon több volna,
Sziv, elme előtte még inkább hódolna.

(Meghajlik s elmegyen.)

Negyedik eset.

Xenoxis. Hippodon.

Hippodon.

Védelmező angyal jön benned, barátom
300 Xenoxis! szerencsém vezet hozzám, látom.
Mint a jeges zápor után a vert határ
Oly pusztá a szivem.

Xenoxis (hidegvérrel).

Miből áll hát a kár?

Hippodon.

Lais, mint ismered, társaságunk fénye,
 S ezer férfi szívnél lett édes reménye.
 305 Beszédének csendes dörgésit hallatván
 S magát Júpiternek helyére állatván,
 Mennykövivel levert: rangomat utálja,
 S megelégedését benne nem találja.
 Érts meg. Le kell tennem a miniszterséget,
 310 Ha véle akarok nyerni feleséget.
 Bucsuzó szavai rejtett értelemmel
 Így forrottak egybe megszállt fejemmel.
 Vess fontba, barátom, rangot, feleséget,
 Szerelmet, szépasszonyt és gyönyörűséget.
 315 Lássuk, értelmemet melyik részre vegyük,
 S e kettő közt félre hogy melyiket tegyük.
 Hidd el, ma teszem le a miniszterséget,
 S elveszem Laisban a szép feleséget.
 A rang nem érezhet; szívben van az öröm,
 320 S a pompa, ha ez fáj, mind keserű ürm.
 A mi szemre, hangra s szívre nem tartozik,
 Hidd el, életünknek csak füsttel adózik.
 Így a jó feleség és a hiv atyaság
 Első gyönyörűség, boldogság, méltóság.
 325 Mit téssen a csillag-ragyogás kívülről,
 Ha érzésed üres, vagy könnyvez belülről?

Xenoxis.

Akármint hangoztasd erkölcsi beszéded,
 De itten az embert, mint nádszálat, leled.
 A mely oldaláról a rang szele fujja,
 Meghajlik s érette mindenét eldulja.
 Ne bizzál az ember okoskodásához,
 Hivalkodás ragad a kívánságához.
 Hogyha mutathatja magát többek felett,
 S felső rangja által parancsolóvá lett;

- 385 Nem bánja, bármiként vesződjék szívében,
 Csak dicsekedhessen s ragyogjon mívében,
 Tudod, nem veszik az érzést tekintetbe,
 Álom, képzelődés, hir kell az életbe.
 Ha rangoddal nagygyá s fénynyel hires leszel,
 340 Nem bánod, ha titkon mindig szurkot eszel.
 Étél, ital, álom igen könnyű dolgok,
 Többel mulattatják az emberek magok.
 Az asszony könnyű szer, tüzed megenyhíti,
 Kezeden találod s érzésed segíti.
 345 Az ember már mindezt, látod, megvetette
 Hogy élete sorján oly könnyen lelhette.
 Jobban fut azután, hogyha parancsolhat,
 S felebaráti közt grádicsokon állhat.
 Lais itt csak próbál ; s ha szívében szeret,
 350 Hidd el, a rangodért hogy soha meg nem vet.
 Ki vágy uralkodni inkább ő náloknál ?
 Egy asszony királyné, ha férje fején áll.
 Az esedezőnek oltalmát igéri,
 S ördögöt sem büntet meg, ha sirva kéri.
 355 Férje szeretőjén kívül megkegyelmez
 Még a gonosznak is és kit-kit védelmez.
 Ezerszer parancsol, naponként, ha lehet,
 S Elyseumban él, ha változást tehet.
 Egy miniszternének micsoda tér, mező ?

Hippodon.

- 360 Minden asszony jól tész, mikor védelmező.
 Az asszony csak ott van a maga sorában,
 A hol férjfi nemünk széles hatalmában.
 Őket a természet gyengeségbe tette,
 Mely hatalmunk mégis sokszor kinevette.
 365 Hidd el, hogy az ember nem több asszonyánál,
 S csak annyi dolgában, mint amaz, házánál.
 A férjfi bűn egész világunk szaggatja,
 Az asszony csataráz s bölcsőjét ringatja.

Érdeme, hibája magához képest van,
 370 Férfiakból áll az ostor e világban.

Ötödik eset.

Hippodon. Xenoxis. Kolumbina.

Hippodon.

Érkezel, szép leány, hát Laist hol hagytad?
 Valld meg, kérlek, rólam szavát hogy' hallhattad?
 Segits, Kolumbina, nézd a jutalmamat,
 Ez az erszény tied, keressed javamat.
 375 Megállíthatom-e asszonyod elméjét?

Kolumbina.

Istenem! sok mis-más furja annak fejét.
 Valakihez szólhat mindennek jót mutat,
 S végre kinek-kinek kiméri az utat.
 Nem kíván, azt mondja, soha férjhez menni,
 380 Vén leányból is kell egyszer módit tenni.
 Hogy a világ mindent csak szokásnak veszen,
 S gyakran, mint a kinek esze sincs, úgy teszen;
 Hogy boldogságát is, ha tartós, megunja,
 Nyügöt választ s erre szemeit behunyja.
 385 Ég, föld összeszakad: csak ujsága legyen,
 Az ember veszélynek, tűznek-viznek megyen.
 Ő is magán kezdi a vén lányság módit,
 Senkihez se megyen, mégis mindent hódít.
 Nagy erővel lehet hozni az eszére,
 390 Ha csak Nagysád nem tud löni a szívére.

Xenoxis *(nevetve)*.

Ha ha ha, szép álmok! vakító fényesség,
 Gyermekek-játék, mondom, s kisasszony kényesség.
 A széles világgal imádtatni magát,

- S örvend, ha több nyakra rázhatja az igát.
 395 Minden szépasszony azt hiszi el magában,
 Hogy országot rajtunk, s király — hatalmában.
 A természet adja nyájas méltóságát,
 S gyönyörűség szüli trónusa nagyságát.
 De azért a férfi csak alászállítja
 400 Onnan és asszonyi sorára állítja.
 Ne szorgalmatoskodj' : . . Lais hozzád ragad,
 S ha visszavernéd is, tőled el nem marad.

Hippodon.

- Minden asszony szeret, igaz, s férjfi nélkül —
 Ha csak szert tehet rá — szobáiban nem ül.
 405 De mivel sok ember forog a világgal,
 Egy szép lány sokat is tesz a makacssággal.
 Laisnak van pénze, de szépséggel is bír,
 Az ilyen szűz, tudod, kérők után nem sir.
 Választhat : így a ki finnyásságát sérti,
 410 Elfordul s kérdését nem hallja, nem érti,
 Ugy van, jó barátom, s itt hidegvéreddel
 Meg nem csendesithetsz, sem mély értelmekkel.

(Kolumbinához fordul.)

- Mond meg, Kolumbina, kik az ő kérői?
 Kik fáradnak érte, kik a szeretői?
 415 Mert a nemes legény sokszor előlmegeyen
 Az ilyen dologban, bár más herczeg legyen.

Kolumbina.

Egy gazdag ifju, neve Kukulini
 Kéri. Itt forog most, elő lehet híni.

Xenoxis.

- Szolgád hát, Miniszter ! Itt hagylak bajoddal,
 420 Nyüglődj' szerelmeddel és egész magaddal.
 Dologra kérnélek, de rá nem érkezel.
 Szél támadt hajódra s nehezen evezel.

Hippodon.

- Ne hagyj el Xenoxis, inkább együtt legyünk,
 S emberi korunkból gyermeket ne tegyünk.
- 425 Halld meg : a szerelem annak, ki benne nincs,
 Nevetség, mert látja, hogy máson a bilincs.
 De mikor a tüze testünkben elborit,
 Lehetünk mély bölcssek, de kösübe szorit.
 Könnyen okoskodhatsz megaludt véreddel,
- 430 Kellemetes, szép, jó s hiv feleségeddel.
 Kolumbina szeress, gondold vagyonomra,
 Fényes szerencsédre és adományomra.
 Tehetségem érted mind megerőltetem,
 S életedet öröm közé helyeztetem.

Hatodik eset.

Kolumbina (*egyedül*).

- 435 Még ez is nagy okos, miniszter létére,
 Hogy szolgáló fejét kaptázza eszére.
 Hogy Lais nem menne hozzá, né ! elhiszi,
 Azt vélvén, hogy szavam dolgát jobban viszi.
 Miniszterség, szépség, jószág annyit nem üt,
- 440 Mint egy lány egy-két szót ha agyából kisüt.
 Tudósnak, nagyurnak nevetséges része,
 Van s gyakran megtéved neki is az esze.
 Jó, hogy pótolni kell magokat másokkal,
 Mert gazdagitanak az ajándékokkal.
- 445 Megállj ! ha rám biztad, mert terhessé teszem
 Dolgodat s erszényed zsebedből kivesszem,
 Mint az olyan orvos, ki a kis nyavalyát
 Rettentőnek mondja, és a beteg javát
 Időhalasztással, biztatás közt éli,
- 450 S büntetését, kárát így, sem úgy nem féli.
 Ha meghal betege, — Isten akaratja,

Ha él, — hogy azt néki köszöni, — mondhatja,
Igy mindenestre talál egerutat,
Hol az ember bátran a céljára juthat.

455 Veheted s nem — Laist; de azt megmutatom,
Hogy eszem, szerencsém rajtad megfuttatom.

MÁSODIK JÁTÉK.

Első eset.

Tulipán.

- Miniszttert szolgálni fél pokol, fél halál,
Az ember álmot lát, mégis a lábán áll.
Üres szobáiban egész napon korog,
460 Hol, mint kába marha, fel s alá ugy forog.
Mindég ásitással van tele a szája,
S csak olyan urának, mint vizsla marhája.
Hajnaltájban ülnek le a vacsorához,
S az inasnak semmi sem férhet szájához.
465 Csak ételszaggal él, orra lyukán hízva,
Szerencséjéhez is haszontalan bízva.
A miniszter fünek-fának mindent ígér,
S századik kap tőle, a ki valamit kér.
Hogy nagyur gazdám van, csak az a szerencsém,
470 De azért ennem kell vacsorán a lencsém.
Egynehány forintot holnaponként vetnek,
Nem elég; s azon tul szükséggel fizetnek.
És ha a becsület meg nem tartóztatna,
Ő minisztersége maga maradhatna,
475 De mikor kimenek ugy délest sétálni,
A sok uraságtól nem tudok megválni;
E világon mennyi a dáma — mind köszön,
S ez osztán szívünkben a nemesi ösztön.
A többi lokáság előttem meghajlik,
480 Inas, — király vagyok s csak «Tulipán» hallik.

Már ez a dicsőség szolgáltat bennünket,
 Ezért áldozzuk fel egész életünket.
 De ki érkezik itt? micsoda asszonyság?
 Iszonyu tetem ez s rémitő vastagság.

Második eset.

Tulipán. Pomóné.

Pomóné.

485 Uram, látható-e ma itt a miniszter?

Tulipán.

A hogy dolga fordul; nem tudja az ember.

Pomóné.

Esedezésem van s ha hozzáférhetek,
 Vagy a szándékomban szerencsés lehetek,
 A ki megsegítne, egy kevés vagyonnal
 490 Csak megjutalmaznám vagy kétszáz arannyal.
 Az ur itt urának miye szokott lenni?
 Lehet személyéhez bizodalmat venni?

Tulipán.

A szemét sem nyitja fel én nálam nélkül,
 Megöl a dologgal s mindig nyakamon ül.
 495 A melyet fülembe nem sug, nincs oly titka,
 Azért lettem már az országban ily ritka.
 Egy itt a Tulipán s akármennyi légyen,
 Ezen, a ki beszél, tudom, tul nem mégyen.
 Miniszterrel halál, tudjuk, titkolódni,
 500 A dolog másfelől ki szokott tudódni;
 Veszedelmet okoz annak, ki véle bir,
 És a nagyur titok sok férjfi szemén sir;

Még tanult embert is lesbe visz, törbe ejt,
S a szerencsájéből igen hamar kifejt.

505 De nékem nem lehet már félreállani,
S kinomra mindent meg kell tőle hallani.
Megkérd : ezt hogy érted ? jónak találod-e ?
Ész, munka mind enyém, a dicsőség övé.

Pomóné.

S még az olyakban is szolgája szolgálja ?

Tulipán.

510 Hogyha értelmesnek s tanultnak találja.
Azért az országos dolgokban cseléd is
Sűrög-forog gyakran, szép leány s asszony is.
De mi hát kérése az asszonynak, halljuk ?
Kitelik-e tőlünk, hogy módját találjuk ?

Pomóné.

515 Uram ! uraságot akarnék szerezni,
Nem kívánván magam vargák közt cserezni.

Tulipán.

De ehhez érdem kell, különben nem lehet,
Ha az ember hozzá okokat nem tehet.

Pomóné.

Mi hát az az érdem ? Lehet érdemesebb
520 Valami a pénznél ? szebb, jobb vagy nemesebb ?
Felnyitom ládáim s nemességet veszek,
S a hol az érdemes van, vele ott leszek.

Tulipán.

Van benne valami ; hanem a vázának
Azért meg kell lenni, mint külső mázának ;
525 Kell reá valami módos színt festeni,
S félre lehet osztán az embert inteni.

Pomóné.

De mi nagyobb érdem, mint az arany, ezüst?
 Még a Nagysád név is, ha e nincsen, csak füst,
 Van már nékem annyi, hogy fényeskedhessem,
 530 És az uri formát magamra vehessem.
 Láttam én magamnál sok bolondabb nemest,
 Kit a pénze mégis uri formára fest.
 Minden ur bölcs tehát e széles világon?
 S nincsenek bolondok a nemesi ágon?
 535 Minek a tudomány, ha van gazdagságom?
 Meglelem én abban minden igazságom.

Tulipán.

Megvan nagyobb részben az asszony érdeme,
 S fényesülhet vele az uraság neme.
 Becsületes neve jó paraszt férjének?

Pomóné.

540 Sirba kellett szállni már szegény fejének.
 Özvegyi sorsomban él szomorú létem,
 Nincs férjfi körültem s megunom életem!

Tulipán.

Asszonyban nem terem érdem nemességre,
 Sehol sincsen utja az ily tisztességre.
 545 Egy asszony sem nemes e széles világon,
 S paraszttól parasztot szül csak minden ágon.
 Így az uri asszony, ha paraszthoz megyen,
 Nem lehet, gyermeke hogy paraszt ne legyen.
 A nemesülésre örökké férjfi kell,
 550 Nem messze megyünk itt asszony-emberekkel.
 Csak férjfi nemesit . . .

Pomóné.

De ha megfizetem,
 S háromszeres árát magam letehetem.
 Jó ember uramék csak megbocsássanak,
 De már itt eltévedt formában állanak.

555 Hogy a parasztasszony dáma ne lehessen,
 S paraszttól a nemes nemest ne szülhessen,
 Mintha vér sem volna már az asszonyokban,
 S mind férjfiak vették volna bé magokban.
 Nemes az embervér egész átaljában,

560 Okos lélek s nem él a barmok fájában.
 Tekintetessé lesz, a kit annak tesznek,
 S így az urak mindig parasztokból lesznek.
 Mi vagyunk a tőke, honnan a méltóság
 Származik érdemmel s ez itt a valóság.

565 A pénzkeresés is érdem az emberben,
 Akárhogy ítéljük meg az értelmekben.

Tulipán.

Nem lehet a törvény ellen okoskodni,
 Parancsol és még jobb benne vakoskodni;
 A mit meghatároz, már az mind igazság,
 570 Földhöz üt és vele küszködni bolondság.

Pomóné.

Akármibe kerül, ezt megigazítom,
 S a törvény sorából pénzzel kitaszítom.
 Így hát a fiának nemes csak fia lesz,
 Ellenben a lánya mind paraszt vérbe vesz?

Tulipán.

575 Ahá! van hát fia?

Pomóné.

Élő gyönyörűség,
 Mondom, Kukulini, s hozzám csupa hűség.

Tulipán.

De hát minden megvan : már urakká leszünk,
 Nagyságt, Tekintetést mindent összeveszünk.
 Így a kétszáz arany, ugy-é, hogy meglészen, —
 580 Az ember e földön mindent pénzzel téssen.
 Arany pennával kell az érdemet írni,
 Ugy osztán lehet a szerencsével birni.
 Fel kell a látásnak határára hozni
 Az ifju Kukulit s öszvetudakozni,
 585 Ha lehet-é nemes, testében, lelkében,
 Ugy, mint a levelén és pengő pénzében.

Pomóné.

Minek a nemesség agya velejében,
 Ha rakással van az arany erszényében ?
 Csak a nevére kell nekem a nemesség,
 590 Elég a testében osztán az egesség.
 A tudós mind szegény. Fogadhat magának
 Azt is pénzért, ha kell, s ura lesz dolgának.
 A kinek pénze van, arra, hogy tanuljon,
 Nincs semmi szüksége — s könyvek közt avuljon.
 595 Szegények ügye ez, kik észszel keresnek
 S hogy kenyérök legyen, szolgálatot lesnek.
 Én nekem, jó uram, a seres kádaim
 Voltak életemben legjobb tudósaim,
 Serfőzés szerzette minden érdememet,
 600 S malátán veszem meg a nemességemet.
 Kádból leszek urrá, kezem öszvecsapva
 S a csokoládéba, mint dáma, harapva.

Tulipán.

Helyesen ! igazán ! És így a bölcsesség
 A pénzes embernél semmi kötelesség.
 605 Hanem már én megyek. Halmokat, bérczeket
 Forgatok egymásra — s kősziklás hegyeket.

Már az asszony fija minden elme nélkül
A nemesi karba bizonyosan béül.

Pomóné.

Ne felejtse hát el a kétszáz aranyat,
610 Egy ily tanult ember ezért csak hazudhat.

Harmadik eset.

Lais, Pelosis (együtt érkeznek beszélve).

Pelosis.

Végre reményljem-é, Lais! hogy életem'
Nemes erkölcsiddel boldoggá tehetem?
Lehet-é szerencsém nálad becsben lenni?
És becses életed' szerencséssé tenni?
615 Az ember házason, ha egymást szereti,
Boldog és a többi világot neveti.

Lais.

Nem üt oda épen. A világ felettünk
Kiterjedt hatalom és gyenge életünk.
Előtte mozdulást, szót, kérést sem tehet,
620 Felibe emelni magunkat nem lehet.
Ki nem nevezhetjük, mivel ránk se tekint,
S örömet, keservet szívünkre vakon hint.
Hol, kivel, mit csinál, — maga oda sem néz,
Szerencsét vagy ütést ránk álmából intéz.
625 A munka a miénk: a világ csak így áll,
Nem ölel kegyelme, s véled perbe sem száll.
Ez a világ: hogyha állandóságról
Bizonyos legyek-é és okosságról?

Pelosis.

Az ösztön s természet hatalmamban nincsen,
630 Ezeknek láncza közt ülünk mind bilincsen.

- Most egész létemet személyedben érzem,
 S ha ellened szólnak, a szivemben vérzem.
 Érzem, hogy ha holtig mindig szerethetlek,
 Ugy itt legboldogabb egyedül lehetek ;
- 635 Mert a ki szerethet, mindig szerencsésebb,
 Mint ki szeretttetik — s öröme édesebb.
 Nincs kedvesebb érzés, mint szivből szeretni
 S előtted reszketve semmit sem tettetni.
 Kérem az egeket, hogy szerethesselek,
- 640 S elragadtatások közt ölelhesselek.
 Esküszöm hát, hogy én szeretni kívánlak,
 Mint boldogságomat — s örökre áldalak.
 A ki e világon senkit nem szerethet,
 Gyönyörűségek közt élteben nem lehet.
- 645 Elveszek, ha téged szeretni megszünök,
 És édes tüzemben erántad meghülök.
 Elysiumban van a szivünk, ha szeret,
 S az ember a nélkül örömben nem lehet.
 A mig élsz mellettem s e világon látlak,
- 650 Tárgyamnak ismérlek s szüntelen imádlak.

Lais.

- Keserves fogadás ! Elhiszem : úgy érzed,
 De mégis szivemet gyökerében vérzed.
 Nincsen hatalmadban, tudom, a természet,
 És fogadásodat feltétellel tészed.
- 655 Többet tesz, higgy nékem, végre az okosság,
 A tűz elenyészik s ez lesz állandóság.

Pelosis.

Legyen úgy, legyen úgy : ha véled birhatok,
 Kedvem lesz akkor is, a mikor sirhatok.

Negyedik eset.

Kolumbina. Lais. Pelosis.

Kolumbina.

Kifutom belőlem a lehelletemet,
 660 S nyargalássá tettem egész életemet,
 Hogy a kisasszonyt itt, ott feltalálhassam,
 S a miben fáradok, hamar kimondhassam.

Lais.

Lássuk hát, mutasd a világ fordulását.
 Miben változtattad meg régi állását?

Kolumbina.

665 Óh, nem vágom oly nagy fába a fejszémet,
 A világ dolgával nem töröm eszemet.
 Ő sem gondol vélem, én sem sokat nézem,
 S benne csak a magam javait intézem.
 Különben, a világ csak szomszédokból áll,
 670 Kik szólják az embert s látják, hogy mit csinál.
 Fővel-lábbal, a hogy van a világ, legyen,
 Csakhogy a szerencse most vélem jót tegyen.
 Ügyét a miniszter szívemre kötötte
 S ajándékit reám özönnel öntötte,
 675 Ország sorsát viszi, én az övét viszem,
 S nagyobb vagyok nála ebben most, úgy hiszem.
 Nincs oly nagy méltóság, mely szorulásában
 Kicsinyt ne mutasson olykor állásában.
 Sőt a hatalom is sok küszködésében
 680 Erőtlenre szorúl a gyengeségében.
 A kisasszonyt venné el magának társul,
 De hogyha mégyen-é? — mindig azon búsul.
 Nékem adta által egész reménységét,
 A boldogulását, pénzét, tehetségét.

- 685 Tulteszi szerencsém' kívánságaimon,
 Ha kedves fordulást talál dolgaimon.
 Milyen papolást kell hát már ezért tenni,
 Hogy nem rossz egy gazdag, szép, nagy urhoz menni.
 Engem a kisasszony nagy boldogságával
 690 Tészen szerencséssé egyszerre magával.
 Boldogulásában mást boldogítani
 Egekből jött áldás, lehet állítani.
 Magát felemelve, engem is jutalmaz.

Lais.

Beszéded különös és okos, az igaz.

Pelosis.

- 695 Nekem földhöz ütés, fél élet, fél halál.
 A mennykő többnyire mindig szegényt talál!
 Lais, reménységem már szivemen meghült
 S dobogási között gyötrelmem megkésztült.
 Hippodon, az igaz, egy szűznek nagy ára
 700 S igen szembetűnő, ha elveszti, kára.
 A rang hizelkedik . . .

Lais.

Az, a miért nem kell.
 Nem boldog az ember még csak a nevekkal.

Pelosis.

- Igen, de valóság, rang, név, minden megvan,
 S erkölcsöt, érdemet, pénzt foglal magában.
 705 Ugy is, mint szép férjfi több a több embernél.
 Mi kell egy eladó leánynak más ennél?
 Elfujja érdemem Hippodon erszénye,
 Gazdag mellett oda a szegény reménye!
 A nagyravágyódás vezeti a szívet,
 710 S felgázolják érte a kis sorsu hivet.

(Meghajlik s Laisnak kezét csókolva.)

Itt hagylok szép Lais ! a dicsőségednek,
 Hirednek, nevednek s nagy nyereségednek.
 A szegény érdemnek szerencséje ritka,
 Felibe hág a pénz s ez sorsunknak titka.
 715 A szemérmes ember nem emelkedhetik,
 S az igaz, tudod, nem szemtelenkedhetik.

Lais.

Ilyen alacsonyan rólam hogy' itéltél ?
 Laisnak szivéről többet még nem véltél ?
 Láttad-é szivemet s a miniszttert benne ?

Pelosis.

720 Tudom, személyedre hogy érdemes lenne.

Lais.

Érdem, a hol azt a természet választja
 S hibáz, ki megkapván újra elszalasztja.
 A rang különbsége nem jó házasságra,
 A ki nagy urhoz megy, alászáll rabságra.
 725 Szemeire forog, hogy nem érdemlette,
 És a sorsán felül szerencsáját tette.
 Hallgatni kell a mély megaláztatásban,
 És fejét lesütni a pompás szállásban.
 A ki felettem van, ne kérje kezemet,
 730 Így határoztam meg ebben értelmemet.
 Több az oly nagy hangot magunkban megvetni
 Boldogabbul élni és füstöt nevetni.

Kolumbina.

Micsoda ? S a nagy ur ha kis sorsút veszén,
 Mint a török császár, szegénynyel úgy teszen.
 735 Óh, boldog szokások a keresztyénségben,
 Hol az asszony szabad és él elsőségben,
 Hol az ifiakat szabad látogatni
 S négy szemközt magához be is bocsátgatni.

- Hol, mint a férjfinak, annyi a hatalmunk
 740 És egyenlő vélek minden szabadságunk.
 Hippodon ha elvesz, miniszterné leszek,
 S mint herczegkisasszony, véle csak úgy tetszek.
 Nem születéstől van az asszony hatalma
 És férjén megtenni szokott diadalma.
 745 Gyakran a szolgáló, kit hiv grófja elvett,
 Méltóságos urán fejedelemné lett.
 Így sok csekély sorsu, ha nagyságra lépett,
 Jóltevő gazdáján nagyságos bosszút vett.
 Ha herczeg lenne is, de a ki elveszen,
 750 Sorsommal egyenlő és társammá leszen.
 Első rang Laisban a kellemetesség,
 Melyet szeret, imád a nagy miniszterség.
 Menjen a kisasszony tökélje el magát,
 Valakit szeretnek, ne féltse hatalmát.

Lais.

- 755 A férjhezmenésről soká kell beszélni,
 Azonközben lehet frissen s vigan élni.
 Ki mire esdeklik, azt gyakran titkolja,
 S a ki mindent kimond, csak magát gátolja.
 Pelosis! reményed' tedd tul kétségeden,
 760 Ne gondolkozz, jere s maradj meg eszeden.
 A leányságnak is vannak ugrásai,
 Titkos örvényei s rejtek állásai.
 Minden okosnak van eltitkolt értelme,
 S mindent felfedezni bolondságnak neme.
 765 Kolumbina! maradj s ha jó a miniszter,
 Vigyázva forogjon nyelveden a fegyver.
 Se jobbra, se balra ne vágj bizonyosan,
 Éleszd vágyódását, de igen okosan.
 Ne tedd bizonyossá, ne vedd el reményét,
 770 Mutasd célját s veszítsd el a szeme fényét,
 Még ideje előtt ne hozd busulásra,
 Ne fordítsd elméjét rám bosszuállásra.

A sértett hatalom verhet vak ütéssel,
 S lel módot magának a lelkesedéssel.
 775 Ne higgy minden nagynak : olyan, mint a gyermek,
 Makacs s nincs előtte haszna az érdemnek.
 Megbosszul, ha sértjük kevély méltóságát,
 Pompája alá elrejtván ravaszságát.
 Belső gyengeségét manérral fedezi,
 780 És azt, a kit üldöz, nevén sem nevezi.
 Miniszter-mesterség az indulatokat
 Titkolni s rejtekben törni a nyakakat.

Ötödik eset.

Kolumbina (egyedül).

Ördög vigye ezt a sok ur kényességet,
 Hajszállhasogatást s kemény fejességet.
 785 Látom : elsőségek kevélység, makacsság
 És a ki trucczolhat, abban van a nagyság.
 Hogy dicsérjék, kiki csak magát mutatja,
 Nincs néző. Mindenik az eszét futtatja.
 Mindenre vigyázva, senkit meg nem látnak,
 790 A rosszra mutatnak, a jóra hallgatnak.

Hatodik eset.

Hippodon. Kolumbina.

Hippodon.

Van-e vitorlámnak céljára várt szele?
 S közelit-e hozzám életemnek fele?
 Beszélj, Kolumbina, magyarázd magadat,
 Hadd lássam sorsomat, hadd halljam szavadat.

Kolumbina *(vállat vonít).*

- 795 A jó Isten tudja ! mert az urak között
 Az ember eszére csuda szint öltözött.
 Azoknak, a kiknek szolgálat a sorsok,
 S uraságok közé ültették bé magok,
 Sem lehet, sem szabad lenni több eszeknek,
 800 Mint az állatoknak, vagy a rab lelkeknek.
 Szavát, gondolatját sorra parancsolják,
 S mind testét, mind lelkét együtt elfoglalják.
 Nekem is mondva van jobbra-balra menni,
 A czélra dolgozni és semmit se tenni.
 805 Így hát Nagysádnak is reménységet adok,
 Hogy Lais hozzámegy ; de lehet hazudok.
 Hinni s nem, — mindkettőt szükséges egyszerre,
 A nagyok ilyeket biznak az emberre.

Hippodon *(félre fordulva).*

- Könnyítsünk csak rajta ; értem, mit magyaráz ;
 810 A ki nehézséget csinál, csak erszényt ráz.
 Nagy küszködést mutat, hogy jobban fizessük
 S a könnyü dologban sok terhét hihessük.
 Mint az oly per-mester, ki csekély peredben
 Mély akadályt szerez s megdul erszényedben.
(Egy marok pénzt ajándékoz.)
 815 Vedd el, szép leányzó, ezt a csekélységet !

Kolumbina.

Ez segítse tehát a jó reménységet ?
 Hahogy el nem sülhet, vissza kell fizetni ?
 A végezés könyvét kellene nézetni.

Hippodon.

- Eredj, kérlek, hadd el, dülő félben van már
 820 S a dolog, mint tudom, mesterségedre vár.
(Kolumbina elmegy.)

Hetedik eset.

Hippodon *(egyedül)*.

Rang, hatalom, hirnév, pénz, tekintet, jószág,
Minden nehézségen, tudjuk, hogy felülhág.

Maga sem erősebb nála a szeretet,

S a világban a kincs mindig legtöbbet tett.

825 Vénségünk sem ment meg ennek erejétül

Mikor a szerelem vérünkben már meghül.

* Lehet-é, hogy Lais más tárgyhoz ragadjon ?

S engem mindenemmel mégis faltól hagyjon ?

(Sétál, gondolkodik s végre nevetve fakad.)

He, he, he! rendesen vettem fel sorsomat,

830 Vagyonba plántálván egyedül dolgomat.

Ha Lais nem kedvel magamat magamért,

A többi indító eszköz semmit sem ér.

Ha csak szerencséért jó hozzám s mást szeret

És a gyötrelmekkel a földre leveret ?

835 A nagyokat ritkán szeretik igazán,

Félelmes az, a ki fordíthat egy hazán.

Még a feleség is benne nyügét éri,

Hogy hatalmát féli és kegyelmét kéri.

Tudjuk már, hogy a hol nagy erőben függünk,

840 Sok félelmet érzünk s nem nagyon szeretünk,

Az asszony, a holott szoros függésbe' van,

Hamar ellenség lesz titkos unalmában.

Ellenben tetszése ha egészen szabad,

Tartozásaitól hamar félreszalad.

845 Így már igaz, hogy ha feleséged rabod,

Elenyészett benne édes nyájasságod.

A rettegések közt nem lakik szerelem,

S gyönyörüséget sem szülhet a félelem.

Ember, marha s vad sziv tart ugy feleséget,

850 Hogy bottal keressen nála kedvességet.

Szó itt a büntetés s egy kis duzzogással

Végződik a csata egy-két csókolással,

Nyolczadik eset.

Hippodon. Tulipán.

Tulipán.

Nagyságos uram ! én egy ujságot hozok,
Melylyel sorsomnak is, ugy vélem, adózok.

855 A vastag Pomóné, serfőzése után
Nemességet akar fitogtatni magán.
Az érdem-levélben nincs ugyan mit tenni,
De, hiszem, az árát jól meg lehet venni.
Különben sert főzött, egész világ itta
860 S a szomju községet vásárcor hizlalta.
Már az ilyen ember hazájának szolgál
S a több hivatal közt derék helyen is áll.
Egész vásárt jól tart a seres kupával,
S sertéseket hízlal a jó malátával.
865 Minden embert táplál foglalatossága,
És erszényében is nagy az igazsága.
Országos serfőző : ez nem kicsiny érdem,
Mit ítél Nagyságod ? mint szolgája, kérdem.

Hippodon.

Hát a napszámosok, a kik e világnak
870 Szereznek élelmet s mindennek szolgálnak,
A pályinkát főző zsidók és inasok,
Rongyos kőmivesek és szennyes kapások
A seres kádaknál nem szükségesebbek ?

Tulipán.

De a summa pénzzel csak nem nemesebbek.

Hippodon.

875 Országunk szolgája, valaki dolgozik,
De azért mind urrá, tudod, nem változik.

Serből nemességre kiúszni nem lehet,
 A rangból az ember szemetet nem tehet.
 Nem lehet ott király, a hol méltóság nincs,
 880 A hivatal és rang reá nézve mind kincs.
 Ha nincs Méltóságos, Felséges nem lehet,
 Parasztság, királyság, ur nélkül nem élhet.
 E két erőt nemes kötözi egymáshoz,
 Így tudni kell néki a hiv javalláshoz.
 885 A hol nincsen érdem, nemesben nincs helye,
 Nem lehet tanácsos, a kinek nincs feje.
 Pomóné pénzesen ezután is sert főz,
 S malátával derék szegényt meg nem előz.

Tulipán.

Hadd szórja el pénzét, — most ládára zárva
 890 Fekszik a pompára nagy csomókban várva.
 A Statusnak mindig nagy kárára vagyon,
 Ha a pénz nem folyhat; — zárva ne maradjon.
 Ur sorban majd elvész serkereskedése,
 S utra teszi pénzét a nemeskedése.
 895 Legyen belőle is méltóságos szegény,
 Boldogul kinsével más polgár s jó legény.
 A rang arra való, hogy mindig pusztítson
 S magát koldusitva, szegényt gazdagítson.
 Minden uraságnak ez kötelessége,
 900 Hogy elköltse pénzét fényes nemességre;
 És a mely ur el nem költi jövedelmét
 Status ellensége s nem érdemli nemét.
 Lehet nemes között, mint látjuk, szegény is,
 Tolvaj, gonosztévő, czudar és bolond is.
 905 Mi haszna várjuk, hogy mind érdemes legyen,
 A mennyi nemes van — s gonoszul ne tegyen.
 Mint másnak, ennek is van elég sepreje,
 Urnak is elégnek szédült a veleje.
 A sok szép aranyat jó lenne eltenni
 910 És a nemességgel, a hol van, ott lenni,

Kilenczedik eset.

Hippodon. Tulipán. Pomóné. Kukulini.

Pomóné.

(Magát a leguggolásig hajtvá meg, Kukulini pedig merevedést mutat állásában.)

Nagyméltóságodnak kérésem' jelentve
 Szólok, csekélységem előre is mentve.
 A nemesi karba kívánok bémenni,
 Megunván a paraszt piszok között lenni.
 915 Egyetlenegy fiam számára szeretném,
 Az uralkodótól ha ezt megnyerhetném.
 Házasodni kíván, de a paraszt sorban
 Nincs párja s nem ülne már tovább a porban.
 Laisig emeli fel a reménységét,
 920 Személyében nézi s kéri feleségét.
 Ehhez nemesség kell, melyet a pénz pártol;
 Rangnak, pénznek, tudom, e szűz is meghódol.

Hippodon.

A nemesség árnyék a szép érdem körül,
 A hol semmi sincsen, ott az árnyék nem ül.
 925 Érdemet vásárban árulni nem lehet,
 Pénzen ilyen vagyont az ember nem vehet.
 Szolgálatom Kednek itt semmit sem teszen,
 Az ember a renden tul soha sem megyen.

Pomóné.

Ha magán az érdem pénzzel nem segíthet,
 930 Nagy házat vériben mi módon építhet?
 Minden érdemet kell hát így jutalmazni,
 Ingyen — és a kártól, rossztól oltalmazni.
 De ki jutalmazhat hát minden érdemet?
 Az ember pénz nélkül mindenütt csak szemet.

- 985 Nem vagyok érdemes arra, a mit veszek
 S gazdálkodásomból a zsebembe teszek?
 Az érdemet sokszor a jó pénz csinálja,
 S ha a nemes — koldus, minden taszigálja.
 Vagyontól származik köztünk a tekintet,
 940 S a rang is mindenütt csak aranyba ültet.
 A ki gazdagodott, örökké urrá lett,
 S jövedelem nélkül a főrang megvetett.
 Az én paraszt kezem' sok nemes csókolja,
 Hogy ez erszényemmel szükségét pótolja.
 945 Lábammal tapodom az ur kevélységét,
 Segítvén sokban a fényes szegénységét.
 Sok szegény nemesnek a konyhába vetnek,
 De engem az asztal fejére ültetnek.
 Nemzetesnek hívnak szép complimentekkel,
 950 Hijába vagyok még paraszt nevezettel.
 Koldulás és csalás nélkül ki pénzt szerez,
 Magánál érdemet valamit csak érez.
 Én seremet mindig jó mértékkel mértem,
 S az árpát örökké folyó áron vettem.
 955 Más ember sokszor csak azzal gazdagodik,
 Hogy a nagy urak közt mélyen hazudozik.

Hippodon.

Megérttettem Kedet: most csak elmehetnek,
 S otthon dolgaik közt csendesen lehetnek.

Tizedik eset.

Hippodon. Tulipán.

Hippodon.

E paraszt asszonyosság, együgyűségében

960 Csak úgy okoskodik, mint más, mélységében,

Mert a tapasztalás végre megtanítja,
 Hogy a világ magát mi formán vakítja. *(Nevet.)*
 He he, he! Egy sorba jöttem a fíjával,
 Laist kéri s ott van, hol én, a bajával.
 985 Parasztság, méltóság együtt így ügyeleget,
 S a szerencse, a hol tetszik, ott enyeleget.
 E világnak csúfos viszontagságában
 Ő lehet még boldog véle vadságában.

Tizenegyedik eset.

Tulipán.

Pomóné születve, élve parasztságban,
 970 Nem tudja maga is, hogy mennyi esze van.
 Valaki nagy rangba van, a mind bölcs, okos,
 Noha bölcsőbb nála sok szegény hű lakos.
 Hippodon nem mondja ennek is szemébe,
 Hogy ugy lát itt, mint ő parasztos eszébe ;
 975 A szegény nem tudja maga is azt, mit tud,
 S mikor jól beszél is, azt véli, hogy hazud.
 Tettetéssel kell a tanácsosnak élni,
 Nagy hangon beszélni, árnyéktól is félni,
 Mint az orvos, kit csak nyavalya gazdagít,
 980 A miniszter is ugy szerencsés, ha vakít.
 Ezek a nagy urak az eszet irigylik
 Másokban s ha többet tud nálok, szégyenlik.
 Méltóságok alatt gyengeségeiket
 Hallgatva fedezik s rejtik sziveiket.
 985 Hogy Pomóné okos, azt ki nem vallaná
 Előtte a grófom, ha vesztét hallaná.
 Ráhallgat az okos beszélgetésekre,
 És csak lopvást tekint a bölcs emberekre,
 Minden jót magoknak tulajdonítanak,
 990 Veszélyt, kárt és hibát másra hárítanak,

Bolondság ! Könnyen nyer az pert, ki hatalmas,
S a gyengének véle perelni siralmas.

Ha Dairó, Láma, Kalif, Mogol lennék,

Mint ők, csak oly bölcsen és okosan tennék.

995 Czudar inas vagyok, sem rangom, sem meszem,

És nem tapasztalja senki a nagy eszem.

De azért gazdámat mégis csak megnyerem,

S összezsapom véle még ma a tenyerem. (*Elmegyen.*)

HARMADIK JÁTÉK.

Első eset.

Hippodon. Lais.

Hippodon.

Ifiu szép Lais! tekintsd fájdalomomat,
1000 S határozd meg benned végre a sorsomat.
Ne nézd a tanácsost, Hippodont szemléljed,
Csak testében vizsgáld s erkölcsét ítéljed.
Nem érezhet a szív fényben édességet
S csak test szülhet testnek itt gyönyörüséget.

Lais.

1005 Hippodon, rangjátul kiválva, itt kedves,
Erkölcse, termete, beszéde mind nemes.
De a nagy különbség ebben reménységem'
Leveri s semmivé teszi nyereségem.
És hogyha megmarad e nagy felsőségben.
1010 Nehezen lesz velem, mint társ, egyességben.

Hippodon.

Szeretnem, csudálnom kell makacsságodat,
De mégsem láthatom itt igazságodat.
Ilyen áldozatot, kérlek, hogy ne kívánj,
Ne ültess hajóra és habokon ne hánvj.

- 1015 Vallyon nem tudnál-é miniszterné lenni,
S mint nagyságos asszony, eszeddel úgy tenni.

Lais.

- A nagyságos asszonyt itt a férfi teszi,
És a tekintetét mind magára veszi.
Mindenben hódolni kell a felsőségnek,
1020 Szolgálóvá lenni jaj a feleségnek.

Hippodon.

- Ha paraszthoz mégy is, rajtad mindég, tul lesz,
S a mint kedve viszi, életeddel úgy tesz.
Hatalma thrónusát a mord s vad durvaság
Felállítja rajtad s lever a marhaság.
1025 De a tanult elme, nagy okosságában
Becsüli a szépet s jót barátságában.
Durvább erkölcsökben keresed javadat,
S rangomban fitymálva csalod meg magadat.

Lais.

- Ha távolesünk is az ily méltósághoz,
1030 Nem állunk oly közel a paraszt vadsághoz.
Van elme s vér nemes, nagyságos név nélkül,
S még a bölcsesség is nem mindig rangon ül.

Hippodon.

- Nem is ellensége — s felső méltóságban
Lehet az embernek élni valóságban.
1035 A rang nem romlása a nagy erkölcsöknek,
S hivatal — próbája az igaz lelkeknek.
Bírhathnak erkölccsel, kik csendesen élnek,
Több az, ha megállja, a kit kísértének.
Csak országos dolgok próbálják az embert,
1040 Keveset szólhat az, ki csak otthon hevert.
A kis sors minden nagy rangot szélyeltépne,
S mint a szúnyog, mindig nagy állatot csípne.

Csak azért utál úgy, hogy oda nem mehet,
 És csekélységéből oly nagygyá nem lehet.
 1045 A ki a nagy embert rangjában utálja,
 Hogy sorsát irigyli, véle csak azt vallja.

Második eset.

Hippodon.

Nem tudja sok ember, hogy miben értetlen,
 Igaz, jó, szerencsés, okos vagy eszetlen.
 Makacsságát vészi százszor is erkölcsül,
 1050 Ostrommal evezik és hajója elül.
 Azt hiszi, hogy nyilván-való igazsága,
 S bánatba temeti kedves bolondsága.
 Nagy dolog, hogy senki sem láthatja magát,
 S csak a szomszédjára vicsorgatja fogát.
 1055 Tettét a bolond is mindég igazolja,
 És a ki oktatná, szemébe vádolja.
 Laisnak értelme, hogy miniszter lettem,
 Bolondsággal vádol, a mint megértettem.
 Mintha a főrangban érdem nem lehetne
 1060 S a természet velünk itt jól nem tehetne.
 A kicsiny a nagyot szüntelen vizsgálja,
 Annak gyengeségét hogy miben találja.
 Ha nem lát, ráfogja, hogy magát emelje
 S a világ őtet is valaminek vélje.
 1065 Az igaz érdemet sokszor kisebbíti,
 Ugy vélvén, hogy ezzel magát majd segíti.
 Már Lais légyen-é, vagy a miniszterség?
 Hivatal? Szerelem? Itt győzni mesterség!

Harmadik eset.

Hippodon. Xenoxis.

Hippodon.

- Érkezel Xenoxis ! jó, hogy ölelhetlek,
 1070 Igaz barátomnak és bölcsnek lelhetlek.
 Vezérelj, légy birám hányattatásomban,
 S igazgasd eszemet ragadtatásomban.
 Ez a miniszterség úgy is változhatik,
 De Laís, ha nem lesz, nem találtathatik.
- 1075 Egy botlás . . . ki tudja ? kítaszit székemből,
 Más húzza magához és a helyemre ül.
 Ma öröm, kegyelem, holnap idegenség,
 Előbb engedelem, végre kegyetlenség,
 Egy eset kezünkben hogyha szerencsétlen.
- 1080 Rólunk ezt sugdossák : szegény ! be idéetlen !
 Így egy miniszter hogy mindig kedvet tegyen,
 Szükség, hogy dolgában csak szerencsés legyen.
 De ki ment alkura hát szerencséjével ?
 Ki lát s birhat mindent gyenge elméjével ?
- 1085 Az országok dolgát végezés hordozza,
 S a ki véle küzdik, magát feláldozza.
 Alárohant sorsa maga alá temet,
 Hol a nagy miniszter sokszor semmivé lett.
 Mondjuk, hogy ezt király, azt más igazgatja,
- 1090 Esetünket mégis senki sem tudhatja.
 Sokszor a miniszter csupa pompás inség,
 Fényes vakoskodás s rettegő reménység.
 Félve, véelve megyen sok titkos mivében,
 S gyakorta kesereg ő is a szívében.
- 1095 Így minekelőtte elhagyna, leteszem
 A miniszterséget és Laist elveszem,

Xenoxis.

- Tehát a fejedhez ily okoskodás fért,
 Hogy semmit se csinálj többet a hazáért ?
 Nem lehet Laissal köz jónak szolgálni ?
- 1100 Nappal tanácskozni s éjjel véle hálni ?
 Elmehetsz nyugodni, hogy ha félretesznek,
 De szolgálj s boldogíts mikor elővesznek.
 Ha minden nagy ember úgy elhuzza magát,
 Majd gazokra hagyják a közjót s közigát.
- 1105 Mindég tolja magát az alacsony ember,
 Tudod, és az igaz magánosan hever.
 Ha rossz a vezérlés, otthon is szenvedtet,
 A köz jó bolonddal semmire sem mehet.
 Magáért teremtvé, kiki csak félbe van,
- 1110 Másokért is élünk, tudod a világban.
 A természet néked érdemeket adott,
 Melyért a köz jóra reád adót szabott.
 A ki magáért él, rút, nevetséges is,
 A ki boldogíthat, szép, dicsőséges is.
- 1115 Több egy lány szerelme, mint nemzedet java ?
 Rokonid tanácsa és királyod java ?
 Ha nem megyen hozzád, hogy hazád szolgálod,
 Álmélkodom rajta, ha mégsem utálad.
 Nem kedvel, csak hurczol s az ily feltétellel
- 1120 Mosolyog magában, hogy oly gyöngének lel.
 Mi okból fosszon meg a dicsőségedtől,
 A hivatalodtól s abban érdemedtől ?
 Talán, hogy magadban rágjon az unalom ?
 És tekintet nélkül fojtson a fájdalom ?
- 1125 A ki hivatalhoz, tisztelethez szokik,
 S időtöltésébe nagyon belé okik,
 Naponként új dolgot, új embert szemlélhet,
 És az unalomtól így soha sem félhet.
 Hervadásba esik végre dolog nélkül,
- 1130 Jön, megyen, néz, ásít s félig a sirban ül.

Fél halál az élet szép társaság nélkül,
S a kinek nincs dolga, unalom közt vénül.

Hippodon.

Maradnak barátim, kik éltem' táplálják,
S személyemben úgy is kedveket találják.
1135 Megkeresi tárgyát, hidd el, a tisztelet,
Nincsen barát nélkül az igaz s jó élet.

Xenoxis.

Igaz ismerői a fő miniszternek,
De nem Hippodonnak, úgy mint nagy embernek,
Az ember nem tartja mását maga felett
1140 Olyan nagy érdemnek, mint hivattal lett.
A nagy tehetségnek vannak barátjai,
Szolgái, hivei s jármos állatjai.
Tedd félre hatalmad, kevés polgár marad,
Ki imádásodra a házadhoz fárad.
1145 A halandó, tudod, nyereségéhez forr,
S onnan tekint végre más dolgot is olykor.
Mihelyt megértik, hogy a király nem tekint,
S levetkezed rólad mind az udvari szint,
Hogy nem gazdálkodhatsz tovább kegyelmével,
1150 S mást nem boldogithatsz megnyert elméjével,
Elülhetsz, barátom, talentomaiddal
Otthon szobáidban, egyedül, magaddal.
Egy lányért veted meg kedved', boldogságod',
Férfit érdemed', fényed', méltóságod'.
1155 Elég szép asszony él nemzeted fájában,
De ily nagy hivatal egy van a hazában.

Hippodon.

Bárhogy okoskodol, itt a szív parancsol,
Az érzésnek, tudod, minden élet hódol.
El lehet egy ország egy halandó nélkül,
1160 S emberben a világ soha meg nem szűkül,

- Első gyönyörűség szép asszonnyal élni,
 S az aláeséstől föld színén nem félni.
 Hivatal nélkül is szolgálja hazáját
 A hiv polgár s tudja hordozni igáját.
- 1165 A ki szeret, jöjjön, a ki nem, maradjon,
 És tiszteletemért soha se fáradjon.
 Szerencse-keresőt igaz barátomnak
 Nem ismérek s vége lészen vakságomnak.
 Ki volt hatalomnak, érdemnek barátja,
- 1170 Magánosságában az ember meglátja.
 Az igaz barátot csak érdem csinálja,
 S van annak, magában ki ezt feltalálja.
 Jó szívükkel lenni öröm, kedv, szerencse,
 És az igaz polgár e világnak kincse.
- 1175 Fejedelem leszek magánosságomban,
 Férfj, atya, jóbarát a szabadságomban. (*Elmegyen.*)

Negyedik eset.

Xenoxis.

- Próbáljuk felfordult fejét helyrehozni,
 S a köz boldogságnak ezzel is áldozni.
 Vessük el czéljától: és szövevényekbe.
- 1180 Vezetvén sülyesszük el az örvényekbe.

Ötödik eset.

Tulipán. Kolumbina.

Tulipán.

- A házasság mind jó, hanem kenyér is kell,
 Éh has közben élni nehéz jó kedvekkel.
 Könnyvez a szerelem, ha nincsen mit enni,
 S jobb feleség nélkül csak kobozva lenni.

1185 A több asszonyosság közt, ha nincs életmódja,
Éhséggel legalább a bűját nem toldja.

Kolumbina *(egy tele erszényt mutat).*

Itt a jövedelem, emelgessed, nézd csak.

Tulipán.

Hip, hup, morgondia! é mind a te pénzed?

Kolumbina.

Nincs egyéb jószágom az ur-bolondságnál,
1190 S a köztök megtenni szokott csalfaságnál.
Nékem ezt hiv gazdád csak azért fizeti,
Hogy Laist magához vélem kerítetteti;
Én szót adok érte, ő arannyal fizet, —
Szép állat a nagy ur, mikor eszetlen lett.
1195 Ha a sors kezek közt rabul tart bennünket,
S ha szolgálatjokkal hurezsolják éltünket,
Bosszuljuk magunkat eszetlenségeken,
S legyünk uralkodók a kényességeken.
Mikor jó kedvek van, dicsérd hízeldjél,
1200 Mikor megneheztel, busulj, reménykedjél;
Ha tréfáson beszél, fogd bé az orrodát,
Ne vess háta megett s erőltessd magadat.
A mikor parancsol, ülven asztalánál,
Reppenj fel egyszerre, mintha villámlanál.
1205 Esküdj, hogy tőle függ minden boldogságod,
S ha megvét, előtted koporsód, halálod;
Mondjad, hogy mindene szebb a másokénál,
S el nem választ tőle egyéb a halálnál.
A mikor haragos, egy pissenést ne tégy,
1210 S mintha sirban volnál, félig olyan bús légy;
Ha rád mosolyodik, szökdöss, mint a vizsla,
Komondor hűséget mutass, — s ne félj soha.

Tulipán.

- Én a grófom előtt csak bölcslet mutatok,
 Keveset beszélek, köhentek s hallgatók.
 1215 Nem egy nyavalyában van mindennek esze,
 Ki egy, ki másféle látásokban vesze.
 Mint az oraculum, mi csak úgy beszélünk.
 Mindent védelmezünk s mindenfelől félünk;
 S ha sok esztendőket hallgatók mellette,
 1220 Szolgálatom nála szerencsém' megtette.
 Hanem most egy vastag özvegy a jószágom,
 Hasznom, jövedelem és boldog országom;
 Uraságot keres és a miniszternél
 Gyámolt, segítséget szolgálatomban lél.
 1225 De nehezen megyen s Hippodon azt mondja,
 Hogy a nemességet csak pénzért nem adja.
 Hátha, elmés kedvem, segítnél itt te is,
 Két száz arany lenne jutalmam, sőt több is.

Kolumbina.

- Laisnak kell húzni szerencsénk szekerét,
 1230 E dolog folyásnak fellelem az erét.
 Egy kis kötődéssel meg lehet csinálni,
 S jó lesz azt a kétszáz aranyat elháltni.

Tulipán.

- Pénz, feleség nélkül minden has csak korog,
 S mint kenetlen fakó szekér, úgy csikorog.
 1235 Csak ez a két jó van e nagy rossz világban,
 E hires életben s az emberi ágban.
 Csitt . . . jön a miniszter. Furcsa tárgyam, maradj.

Kolumbina.

- Állapodj meg, ne félj, ne rebegj, ne szaladj.
 (*Elszalad.*)

Hatodik eset.

Hippodon. Kolumbina.

Hippodon.

Szólottál Laissal? szép leány! biztathatsz?

1240 Örömet, vig kedvet, reménységet adhatsz?

Kolumbina.

Uj eset, változás kavarodott közzénk,
 Hideg mennykő lőtt ránk s vakon ütött mellénk.

Pelosis, egy ifju, lába elé botlott,

Látta, megszerette, szive hozzá hajlott.

1245 Nehéz véle birni, csaknem megkéreti,

S ugy látszik, hogy ebben magát sem tetteti,

Rang, hír, miniszterség mind semmi előtte,

És már csak Pelosis lefekte, felkölte.

De tudok oly mételyt e becses tárgyában,

1250 Hogy ha felfedezem, szeget üt agyában.

Hippodon.

Kedves Kolumbinám! micsoda dördülés

Ez a fejem felett? e fél megörjülés.

Ha a kezét kérve tőle megvettetem,

Elvesztem örömöm és kineyettetem.

1255 Micsoda asszony az, hogy nincs vágyódása,

Maga-szeretete, sem hivalkodása?

Van leány, kit a pénz s tündöklés nem szédít,

S felső rang s hatalom magához nem térít.

Kolumbina.

Fél philosophusnak hirdetteti magát

1290 S mint leány, magára veszi ezt az ígát.

Azzal kevélykedik, hogy a méltóságot

Felrugja és ebben mutasson nagyságot.

Kevélységgel üzván így a kevélységet,
Czifrán öltözteti fel a semmiséget.

- 1265 Hogy különös légyen, szájában megfojtja
Édes vágyódásit s szívében sohajtja.
De mégis e veszélyt tőle elhárítom,
És észére hozom, Nagysádnak fogadom.
Hanem most előtte mélyen esedezem, *(térdre esik)*
1270 De ha nincs ajánlás, fel se is fedezem.

Hippodon.

Ha az igazsággal, emberséggel egyez,
Kivánságod meglesz. Állj fel, beszélj, nevezz. *(Felemeli.)*

Kolumbina.

- Pomóné a fiát megneemesitené,
S árát s más költségét gazdagon fizetné.
1275 A kincses tárházba számos arany menne,
S kár lenne, ha eggyel a nemes több lenne?
Nékem vérség szerént való atyámfia,
És az örömömnnek csak ez most a hijja.
Látjuk, hogy az ember ugysis hivalkodás,
1280 S egész életével haszontalankodás.
Ne tegyünk belőle nagyobbat magánál,
Hadd vigadjon : hagyjuk meg bolondságánál.
Ha képzelődés is, a miben kedvet lél,
Neki jó s nem látja, hogy gőzzel füsttel él.
1285 Hagyjuk meg az embert boldog álmaiban
Gyermekségeiben s képzelt javaiban.

Hippodon.

- De van a világnak elkészült kaptája,
Mely már a dolgoknak bizonyos próbája.
És a bolondság is, a hol méltóságos,
1290 Sok érdem felett van és azonban áros.
De ez mégis elsül, csak hallgatásban légy,
És kivánságodból, leány, közhirt ne tégy.

Kötelezd magadat, hogy kérésem meglesz,
S szivemből asszonyod áldozatot nem tesz.

Kolumbina.

1295 Mindenre fogadom, a mi e világon
Erő és igazság a nagy valóságon,
Hogy egész erőmet mind erre fordítom,
És e kevély szivet végre meghódítom.

Hippodon.

Eszedre bizom hát egész esetemet,
1300 Halmos jutalommal várd feleletemet. (*Elmegyen.*)

Hetedik eset.

Kolumbina.

Akárhogy elsülyed a szekér, kiviszem,
S megnyerem peremet, fejemben úgy hiszem.
A világot gyakran cselédek forgatják,
Kik a nagy urakat oldalról nógatják.
1305 Minden urnak van egy tanácsos szolgálja,
Kinek nyakán forog a háznak igája,
Hol szolgálknál fogva még a szeretők is
Forditnak a dolgon — s igazgatnak ők is. (*Elmegyen.*)

NEGYEDIK JÁTÉK.

Első eset.

Xenoxis. Pelosis.

Pelosis.

Uram ! mint barátja a fő miniszternek,
1310 Ügynek, igazságnak s minden jó embernek,
Vezérelj sorsomban s Hippodon értelmét
Fedezd fel s töröld el szívemnek félelmét.

Xenoxis.

Uram ! egy miniszter oly állat nemében,
A kinek sok holmi forog a fejében,
1315 Azon van, másoknak hogy titkait nézze
S dolgait azok közt czéljára intézze,
Másoknak szívébe hogy ő behathasson,
Az övébe pedig senki se láthasson.
Kérdés — s felelettel a titkot kifejti,
1320 S az embert felveszi avagy tőrbe ejti.
Ki látja egy felső tanácsosnak szívét,
És ki vizsgálhatja elrejtett sok mivét ?

Pelosis.

Mozdulás, tekintet, szó, forma magyaráz,
S jelenti a titkot, a ki jól rá vigyáz.
1325 Sőt még a tettetés maga kimutatja
Sokszor, hogy az ember czélját hol duggatja.

Nincs senki, ki magát úgy elfedezhesse,
Hogy titkát a világ észre ne vehesse.

Xenoxis.

A miniszter, tudd meg, örökké úgy tettet,
1330 Hogy tettetést sem láss, sem czélt, a mit felvett.
Tekinteti csendes, hideg vért szint mutat,
Mikor a tárgyhához készít titkos utat.
Mérgében mosolyog, kedvében szomorú,
És ha fiatal is, olyan, mint vén koru.
1335 A mire titkon vágy, nyilván rá se tekint,
Maga meg sem mozdul és csak másoknak int.
Soha sem oda lő, a hova szemé néz,
S csak sötétben szorít ez az elrejtett kéz.

Pelosis.

Uram! mind úgy élünk, egész világ tettet,
1340 E nélkül sem okos, sem bolond nem lehet.
Kiki minisztere a maga dolgának,
Ura cselédjének s mélysege titkának.
De azért csak látjuk, a midőn vigyázunk,
Hogy ki miben fárad és ritkán hibázunk.

Xenoxis.

1345 Miben állott meg hát az a fontos dolog,
A mi most közöttünk ennyi szóban forog?

Pelosis.

Igaz-é, hogy Laist el akarja venni
Hippodon s belőlem poklot kíván tenni?
Személyem' szeretve, kezét megigérte,
1350 De elvontathatok, ha Hippodon kérte.

Xenoxis *(nevetve)*.

Ha ha ha! tehát ez a mélységes titok,
És ennyi beszédre feltalált erős ok?

- Nem szoktak az urak szerelmet titkolni
 S a ki beléesik, érte azt vádolni.
- 1355 Nem rejtenek itt el semmi édes mivét,
 A bolond is látja a szerelmes szívet.
 Nem lehet oly nagy bölcs a széles világon,
 Ki tárgyát elrejtse az asszonyi ágon.
 Laist a miniszter titok nélkül nézi,
 1360 És hogy elvehesse, dolgát úgy intézi.
 Sőt hivatalát is leteszi érette,
 Ne változz, ne reszkess! még meg nem kérte.
 A lány bölcselkedik s dühödve kívánja,
 Hogy rangját érette magáról lehányja.
- 1385 Diogenesnévé akar inkább lenni,
 Mint a házassággal méltóságra menni,
 Eladó leányban sok hahogy úgy veszed,
 És, a mint hirdeti szavában, meghiszed.

Pelosis.

- Az embert mindenkor csak a természetben.
- 1370 Kell nézni, fontolni a közjó s életben.
 Akármit beszéljen, de csak kívánsága
 Néki a törvénye és várt boldogsága.
 Nem oda kell nézni, hogy szavában mit mond,
 Hanem hol a haszna s mi részről a gond.
- 1375 Gyönyörüségétől, hasznától el nem áll,
 S egyéb el nem vonja innen, csak a halál.
 Sok csak félrebeszél, hogy magát titkolja,
 S felebarátjának szándékát fontolja.
 Ha megkéri Laist Hippodon, — elmegyén,
 1380 Bár szíve erántam hajlandó s hiv legyen.
 Érdemet, szerelmet felrug a szerencse,
 És mindenható itt, kinek sok a kincse.

Második eset.

Xenoxis. Laïs. Pelosis.

Xenoxis.

Érkezel, szép Laïs : te forgasz fejünkben,
S okoskodásunkat te szülöd eszünkben.

1385 Pelosis, úgy látom, hogy kétségbeesett,
Noha csak bizik még benned egy keveset.
Retteg, hogy Hippodon elüt a kezéről,
S ha e meglesz, nem mond jót az életéről.
A nagy urnak szived, kezed megigérted,
1390 S hogy rangját letegye érted, arra kérted.

Laïs.

Rangja, szive, keze, kincse nincs kérdésben,
Szokás tévelyegni a vélekedésben.
De hogy kiné legyek, azt csak az tudhatja,
A ki a szívemet lelkestül láthatja.

1395 Nehéz a választás az ilyen esetben,
Pelosis is ember, mint más az életben.

Xenoxis.

Hogy' hangzik, szép Laïs ! hogy a fő miniszter
Egy szüzért elhagyta hivatalát s hever ?
Boldogtalanság-é tanácsosné lenni ?

1400 És sorsunkból jobbat s fényesebbet tenni ?
A kit rangra hívnak s azt mondja, utálja,
Csak azért cselekszi, hogy a nép csudálja.
A méltóságban is lehet bölcselkedni,
Másokkal jól tenni s hiven emberkedni.

1405 Ne hidd, hogy egy leány philosophus légyen,
S magából Socratest, Zenót, Thalest tégyen.
Országgal jól tenni első érdem, — nagy ész,
S valaki nem hiszi, úgy gondolom, megvész.

- Hogy ennek szolgálhass, rang és hatalom kell,
 1410 Ezek sógorosok a nagy érdemekkel.
 Mit használ jó szíved, ha keveset tehetsz,
 S nevedben, híredben tündöklő nem lehetsz?
 Ha nem találtatnak igaz ismerői
 Tulajdonságidnak — s okos tisztelői?
 1415 Nem látszik az érdem, a hol tisztelet nincs
 S ha el van temetve, haszontalan a kincs.
 Azonban az ország nagyjai kezedet
 Csókolván, vadásszák, kérik kegyelmedet.
 Leveretett ügynek, szegénynek szolgálhatsz,
 1420 S a jótéteményben örömet találhatsz.
 Ha oly jó a szíved, szolgálj a világnak,
 S légy érdemes része az asszonyi ágnak.
 Érdemed ismerőt ha soha nem tanál,
 Oly, mint szép palota, a melly üresen áll.

Lais.

- 1425 Uram ! mindég elég az érdem hasznának
 S méltóság nélkül is tüköre magának ;
 Jótéteményekre a nagy rang nem szükség,
 Ki hogy telik tőle, úgy ad ; és ez elég.
 Kicsinyben vagy nagyban a jóság csak jóság,
 1430 Az érdem csak érdem s szintugy az igazság.
 Szerencsét vadásznak a hatalom körül,
 S gyenge az, a ki itt barátinak örül.
 Sok csak szerencsáját imádja képében,
 De ördögnek adja titkon a szívében.
 1435 S valaki hatalmas, nehezen leli fel,
 Hol van barátokkal, hol ellenségekkel.
 Az érdem magáért kíván szerettetni,
 S hizelkedés nélkül akar tiszteltetni.
 Nem lel örömet a pompás hazugságban
 1440 S örökké boldogabb a magánosságban,
 Hol a ki hivséget, tiszteletet mutat,
 Igazán vall s szíve szájjal nem hazudtat.

Xenoxis.

Mondj le Hippodonról, ha ez az értelméd.

S méltóságtól, kincstől származik félelmed.

1445 Hippodon hivatal nélkül is méltóság,

Tárház, bővség — s tudod, hogy torkig gazdagság.

Miniszter vagy maga — mondj le a kezéről,

Mondj le szerelméről, hallgass életéről.

Engedd, hadd szolgáljon kegyelmes urának,

1450 És őrző angyala legyen e hazának.

Pelosis érdemes, látom, személyedre

S philosophiai nagy kevélységedre.

Gyakoroljad benne jótéteményedet,

S mutassad érdemben a büszkeségedet.

1455 A nagy erkölcsnek is vagyon kevélysége

Megátalkodása s gyanus nemessége.

Bocsásd el Hippodont s ha ily ritka bölcs vagy,

Zárd el életedet s a hol tetszik, — maradj.

Pelosis.

Oh, boldog tanácslás! Lais, vedd szivedbe,

1460 S hogy Xenoxis aláz, fontoljad eszedbe';

Képzelődéseknek veszi érdemedet,

S csak gőzzel fuvod fel, úgy hiszi, fejedet.

Tedd hát valósággá okos beszédedet

S ismerd meg végtére örökös hivedet.

Lais.

1465 Jól van! A miniszter helyén hadd maradjon,

Nem bírja szívemet méltóság s csak vagyon.

(Pelosis, Lais elmennek.)

Harmadik eset.

Xenoxis.

Mikor a szokásból kihág az értelem,

Gyakorta vak vezér s gyenge fejedelem.

S valaki különöst mutat életében,
 1470 Nevetségessé lesz gyakorta tettében.
 Kisasszony-stoicust nem szül a természet,
 S a ki erőltette magán semmit sem tett. (*Elmegyen.*)

Negyedik eset.

Tulipán. Pomóné. Kolumbina. Kukulini.

Kolumbina.

Megvan a nemesség : Tulipán szerezte,
 Esztét agyvelején mindaddig élezte.

Tulipán.

1475 Elhiszem ! Fáradság nem volt ily keserves ;
 Tízszor is előzőtt ; — mert az ifju heves.
 Mint nagyságos tigrist, úgy szelidítettem
 S csaknem rangomat is véle elvesztettem.
 De fizetésemet mérgében elhúzta,
 1480 S az orrát ellenem örökre felduzta.

Pomóné.

Hát a nagy urak is duzzák az orrokat ?

Tulipán.

Még azok viselnek szép nagy horgasokat !
 És a kinek nem megy búbig a homloka,
 A mikor hiba van, — annak csak ő oka.
 1485 A bölcsesség sápadt, homloka, orra nagy,
 S elapadt szemeket mutat a tanult agy.

Pomóné.

A tudománynak is van hát füle s farka ?
 És orral, homlokkal ábrázatja tarka ?

Tulipán.

Elhiszem, hogy tarka ; s farka úgy elnyulik,
 1490 Hogy mig megmérhetjük, a világ elmulik.

Kolumbina.

Hordja el a lidércz ! nem kell itt tudomány,
 Azt kérdezzük inkább : az arany s forint hány ?
 A szegény Tulipán sokat érdemel itt,
 Hogy ebben szavának a tanácsos úgy hitt.
 1495 Esztendeig való bérét elvesztette . . .

Pomóné.

De ezt ugyan tőlem mind visszaszerzette.

Tulipán.

Háromszáz forinttal kevesebb magammal
 Vagyok, nagy asszonyom ! s egész asztalommal.

Kukulini.

Oh, asszonyom anyám ! már ezt kifizetjük,
 1500 Hiszen a disznóból meg' helyre tehetjük.

Tulipán.

Kétszáz arany is volt, külön, ígéretben, —
 Csak így kell vesződni e földön, a testben.

Pomóné.

Uram ! a kinek van, megfizet kedvéért,
 És a ki jól szolgált, nem vétett, ha jól kért.
 1505 Ha a nemes levél valóban bizonyos . . .

Tulipán.

Megvan — mellyel boldog minden, ki vagyonos.

Pomóné (*Egy zacskót nyújt zsebéből*).

A kétszáz arany itt ezen zacskócskában
Nyugszik összekötve más kis rongyoeskában.

(*Elveszi s elteszi.*)

Tulipán.

Hijába! Az érdem nem rejtezhetik el,
1510 S atyafiságban él adománnyal, pénzzel.
Rangomnak köszönöm. Miniszter talpasa
Vagyok és sok urnak szolgálata.

Kukulini.

Óh, Tulipán bácsi! hogy hijjam már magam?

Tulipán.

Spectabilis Tess Ur!

Pomóné.

Lám, nemes lett ágam!

1515 Tekéntetes tes Ur már a Kukulinim,
Spectabile domne a szülöttem urfím.

Kukulini (*nevet és szökdös*).

He he he! De még ezt másutt nem is tudják,
Hogy Tess urfi vagyok, s e szép rangot adják.
Mindjárt megüzenem az öreg rectornak,
1520 S más oldalon hirül adom a doctornak,
Osztán a betegek és a deák pulyák
A széles világra hírét szélyelfuják.

Kolumbina (*köröskörül nézegetve az ifjut*).

Gyönyörű készüllet! De e szárnyas czaflí
Ilyen nagy erőben talán nem is módi?
1525 E szép nyakravaló az orra hegyéig
Nyakára forgatva fel a fél füléig?

Hogy' férhet szájához, mikor enni akar?
 Hall-é? mert ez száját s füleket betakar.
 Már ez a tekintet oly módi, mondhatom,
 1530 Mint a lengyel pudli, — szemét se láthatom.

Kukulini.

Asszonyom! én igen nagy módit viselek,
 S ugyanazért hozzám hasonlót nem lelek.
 De bezzeg néznek is, mikor kinn sétálok,
 Vagy a nagypiaczon és vásárban állok.

Kolumbina.

1535 Mondhatom, hogy inkább bolondot mutatnék,
 Mint okos formával nem nézettethetnék.
 A kinek termetet, szépséget nem adott
 S eszet a természet, — mutassék bolondot.
 Csak csudálkozzanak rajta, egyre megyen:
 1540 Okos, oktalan, szép, rút vagy örült legyen.
 De már ily Tess Urfi, a ki mindennel bir,
 Ha az irigység rá tekint, mondhatom, sir.
 Hát az ujjaiiban pecsétnyomót tenni? . . .

Tulipán.

De már, ily T'éntes Urfi, czimernek kell lenni,
 1545 A melyre ki légyen metszve formájával,
 Mi gazdagította úgy meg munkájával,
 Melynél fogva osztán ily nagyra mehetett,
 Hol a «hé» «hallod-é» domine lehetett;
 Hogy a maradék is az érdemet lássa,
 1550 Mely által urrá lett — s honnan jött, tudhassa.

Kukulini.

Aha! most értem már: mi mindig sert főztünk,
 És a malátáról nagy disznókat öltünk.
 Tehát legelőször a nagy kongó üstöt
 Válut, két kanlottat s felibe gőzfüstöt

- 1555 Kell fellegnek irni ugy a czimerünkre
S szépen rámetsetni a nagy pecsétünkre.

Kolumbina.

De hogy fényes legyen, a holdvilágot is
A két ártány közé tegyük s a napot is.

Tulipán.

A kád oldalára jobb ha helyheztetjük.

Pomóné.

- 1560 Osztan világánál a többit nézhetjük.
A malátás kádnak legfelül kell lenni,
És a fenekére csillagokat tenni,
Hogy ne légyen ilyen czimer az országban . . .

Tulipán.

- Nincs ilyen, fogadom, a széles hazában.
1565 Az oly kád feneke, mely így urrá teszen,
Meg is érdemli ám, ha csillagos leszen.
Csillag, kanlott, nap, kád, hold itt együtt vannak,
S a látás határán ragyogva állanak.

Ötödik eset.

Hippodon és az elébbeniek.

Hippodon.

- Örvendem, Asszonyom! mert urunk kegyelmes,
1570 Hajlik kérésemre s végre engedelmes.
Az ifju Kukulit nemes karba tette,
S akaratját már a tanács ki is vette.

Pomóné.

Szivemnek örömét nehezen birhatom,
S e szerencsés napom' jegyzésbe iratom.

1575 Tanácsban dolgozik, látom, a kegyelem,
S ha nincs közbenjáró, nincs reánk figyelem.

Kukulini.

Nagyságod kegyelmét oly nagyon köszönöm,
Hogy miatta magam' csaknem agyon ölöm.
A paraszt módikat mind kiküszöbölöm,
1580 És uri széket pompásan megülöm.

Hippodon.

Vezessed, Tulipán, őket a tanácshoz,
Hadd vegye az asszony, levelét magához. (*Elmennek.*)

Hatodik eset.

Hippodon. Kolumbina.

Hippodon.

Hol vagyok? hogy tegyek? mi legyek? mondd meg már,
Veszteség, nyereség — hadd tudjam, rám mi vár.

Kolumbina.

1585 Szüntelen hánykódik: csak okaiba vész,
Mert kár a leánynak az oly kitanult ész.
Minek a tudomány? Csak gyermekkel bánik
S nála a nagy elme makacssággá válik.
A legtanultabb is nagy bölcseségével
Szeretők közt ül el gyönyörűségével,
1590 Érdemét kamara, konyha határozza,
S elméjét a bölcső kötözi, oldozza.
Ha házi gondjában dolgát végbe viszi,
Hogy érdemes asszony, minden okos hiszi.
Nincs a természettől a mély bölcseségre
1595 Fundamentom téve asszony-gyengeségre.
S akkor tud magából csak eszetlent tenni,
A midőn asszonyból férjfi kíván lenni.

Fahidon kőkastély bajosan épülhet,
Igy philosophussá a leány nem lehet.

Hippodon.

- 1600 Egész görög ország minden tudósai
Hirelt istenei s philosophusai
Nagyobb igazsággal soha sem beszéltek,
És az asszonyokról jobban nem ítélték.
De tudod-e, szép szüz, hogy a nagy szerelem
1605 Nem okoskodhatik — s sokszor veszedelem.
A kit megszerettünk, hibáját sem látjuk,
Bűnét is öleljük s hogy birjuk, óhajtjuk.
A mely szerelem lát, nincs nagy kedvességben'
Ha vak, forró, dühös, úgy van édességben.
1610 Mindég gyengén szeret, a ki okoskodik,
S elméje érzése közt nem vakoskodik.
Nem tartozik szivre száraz vélekedés,
Sem érzéseinkre hideg elmélkedés.
Laisnak hibája nagy eszében nagyon
1615 A vétke is érdem — és csak hadd maradjon.
A test csak annyiban szereti a lelket,
Hogy gyönyörűsége élteti a testet. —
Meglett a nemesség, a kérésed betölt,
Dolgozz' itt, mert amott csak az én fejem főtt.
1620 Most egy dolog szorít: itt nem mulathatok,
Elmegyek, rendes szüz, — míg többet adhatok.
(Megajándékozza s elmegy.)

Kolumbina (kaczag).

- Ha ha ha! ezt hívják már módos világnak,
Mikor ily játéka van a méltóságnak.
Hogy' lehet hát húzni a keritőségre
1625 Érdemet s okokat a szép nemességre?
Tízezer forinttal Pomóné nem érte,
Egy inas, szolgáló két szóval kikérte.
Ilyen ösvényen jár sokszor a kegyelem,

Az érdem, jutalom, büntetés, félelem.

1630 A hivatalokat árendára veszik,

Házasodnak vélek, avagy pénzzé teszik.

Ugy szolgálnak érte, hogy csak parancsolnak,

Irkálnak-firkálnak, mentenek, vádolnak.

Ha láthatná urunk, sok dolog mint lészen,

1635 S hogy Kolumbina is nemes embert tészzen!

Egérből hogy' tesznek sokszor elefántot;

Hogy' néznek a sültre s hogy' rágják a csontot!

Sok miniszter rangját veszi boldogságnak,

S rabja lesz gyakorta a rabszolgaságnak.

1640 Birói székiből uraknak parancsol,

S a szobaleánynak nagy esze meghódol. (*Elmegyen.*)

ÖTÖDIK JÁTÉK.

Első eset.

Lais. Kolumbina.

Lais.

Ifju szépséggel és ésszel meglehet,
S nyájas szűz a bölcsből, nagyból kicsinyt tehet.
Le kell vetkeztetni hát hivatalából

1645 A tanácsost s félre tenni hatalmából.

Leánynak birni ily állattal dicsőség,
S gyengének az erőst vezetni bölcseség.
Tanultat is tudunk pántlikára fűzni
És tisztelőinkkel a többi közt üzni.

1650 Óh, boldog természet! ki édességünket
Szülvén, felemeled a gyengeségünket!
Nyakunkba vetetted a férfi hatalmat,
S ösztönnel nekünk adsz titkon diadalmat.

Ha tanácsházunkban a férfi parancsol,
1655 Ágyas szobáinkban karjaink közt hódol.
S azt, ki feleségét végtére megveri,
Csakugyan egyebütt más szépség vezeti.
Egy ember se lehet édes rabság nélkül
S a kinek asszonya nincsen, a gályán ül.

Kolumbina.

1660 De a sok játék közt az ember elmarad,
A kérdésben kiki csakhamar megfárad.

Minden embernek van titkos kevésége
 S az asszonyok között szélyel reménysége.
 Magunkra maradunk, mások szerethetnek,
 1665 És mi nálunk nélkül boldogok lehetnek.

Lais.

Nem ismered még a férfitermészetet,
 Nem úgy kell vezetni a nagy szeretetet.
 A ki könnyen hajlik, mindjárt mihelyt intik
 Olesónak találják s kevésbé tekintik.
 1670 Hányd-vesd reménységét, mikor érted sohajt,
 Kecsegetsd, távoztasd s adj neki édes bajt.
 Hideg vérrel fogadd néha hévségében,
 S ha kétségbe esik, biztasd inségében.
 Édesgetve vezesd virág-oltárodhoz,
 1675 Hadd ujjodat szopni s ne bocsásd magadhoz.
 Akármennyi légyen, biztasd reménységgel,
 S gerjesszed tűzőket titkos irigységgel.
 Ha Kukulini is, szerettesd magadat,
 S okosra, bolondra tedd rá hatalmadat.
 1680 A világ reszketve kéri szerelmedet,
 És istenasszonnyá tészí személyedet.

Kolumbina.

Micsoda boldogság, hogy csak ujja hegyit
 Szopja s azzal töltse meg az ember begyit?
 Előbb-utóbb mindég kötélbe kell esni,
 1685 Mi szükség a jóra oly hosszason lesni?
 Kárba vész mindennap, a ki szánt szándékkal
 Éhezik s javában így van haladékkal.
 Mit tesz a kisasszony, ha idejét tölti
 És a szép miniszttert karjába nem ölti?
 1690 Kinos szabadsága van a szüzességnek
 S a titkon sohajtó leánykényességnek.
 A mennyi kisasszony lehet e világon,

Mind rab kíván lenni a jó házasságon.
Ne játszunk. Hippodon választ vár ma tőlem.

Lais.

1695 Tőled értekezik tehát ugy felőlem?

Kolumbina.

Reá vagyok kötve testemre, lelkemre,
Ha elsül, boldogság egész életemre.
A hosszas kötődést minden kötést felbont,
S játékot, örömet, szerencsét összeront.

Lais.

1700 Hidd el, Kolumbina, magamat sem tudom,
S szándékom igazán mondom, hol hazudom.
Nagyobb fénnel élek, ha miniszttert veszek,
De hatalma alatt több függésben leszek.
Az oly nagy gavallér, társát ha megunja,
1705 Mást ölel és erre szemeit behunyja.
Három-négy esztendő véget vet mindennek
És oda van tüze a nagy szerelemnek.
Jószágára küld ki, ha panaszolkodol,
S felül rá, hogy véled nem élhet, ő vádol.
1710 Egy pusztá kastélyba zárja napjaidat
Hol kisértetek közt látod álmaidat.
Minden multságod verébcsiripolás
Az épület körül s galambturbékolás.
A kis sorsu férfi ezt nem próbálhatja,
1715 És a feleségét messze nem hagyhatja.
Az eltévedésen sokszor sokat tódit
Az oly nagy uraság s hamar megbolondit.
Nagy halandók között nem köt a házasság,
Ujulásban lakik nálok a vigasság.
1720 Kincs, rang és hatalom, tekintet megszedít.
S az ország utjáról sok okost kitérit.

- És a mi miköztünk gyalázat, büntetés,
 A nagyok közt semmi, vagy csak kis tettetés,
 Hogy egy férfi holtig egy asszonyt szeressen
 1725 S férjén kívül ez is mással ne lehessen ;
 Oly dolog, a melyről írni, sem beszélni
 Nem tud egy okos is . . . soktól lehet félni.
 A törvény, természet igazítsák együtt
 S lássák meg, hogy nagyobb erőben melyik üt. —
 1730 Most van rá még időm magammal mulatni,
 Bolondság előre könyveket hullatni.
 A férjhezmenetel végezetre járom,
 Akármely szerencsém és örömem várom.
 Mert nincs oly két angyal, ki a házasságban
 1735 Egymással örökké éljen nyájasságban.
 Össze kell zajdulni s néha hidegséggel
 Van a jó ember is a hiv feleséggel.

Kolumbina.

- Zajgás után édes az összebékélés,
 Változással jár az együtt való élés.
 1740 A szerelem sem jó ütközések nélkül,
 A ki csak eggyel él, a tűzében meghül.
 De ez meg nem alszik a pislogásában
 S hamva közül ismét feléled magában.
 Gyakran rángatódzik az összelánczolt nyak,
 1745 S házasságban jó, ha az ember néha vak.

Lais.

- Hagyd el, az okosság örökké szomoru,
 S ösztöneink ellen örökös háboru !

Második eset.

Lais. Kolumbina. Kukulini.

Kolumbina.

Imhol, itt érkezik a pompás szerencse,
 Hippodon, Kukuli — ananás és lencse.
 1750 A különbség nem nagy; ezzel szabadságban
 Bátran lehet élni kedvben, nyájasságban.

Lais.

Ki tudja, nem jobb-é a fő méltóságnál,
 Pompás hercegeknél és makacs uraknál?

Kukulini.

Nagyságos kisasszony, én már urfi vagyok,
 1755 Pénzes, nemes ember s kívánságim nagyok. —
 Szeretem, hogy érte csaknem majd megfagyok,
 Jelentem magamat s egyébaránt vagyok . . .

Lais.

Hagyjuk el, szélvész lesz vagy égi háboru.
 Az édes compliment részünkről szomorú.
 1760 Látom, meg lehetett pénzzel nemesedni,
 De már az elmének kell megélesedni
 Maniert, emberséget, tudományt, értelmet
 Kell venni s levetni a paraszt félelmet.

Kukulini.

De nem tudom még ezt mind hogy hol árulják,
 1765 Micsoda helyeken s fészkekről sutulják.
 Ha míg oda jutok, mások el nem dülják,
 Tsak tudjam meg kohát, hol és mivel fújják,
 Kőből számra veszem . . .

Kolumbina.

Oh! én kádra mérem,

És hogy tőlem vegye az ur, azt kikérem.

1770 Manier, hogy ha ásit, száját betakarja,
S a szép társaságban fejét nem vakarja;
Az orrát dörgéssel asztalnál ne fujja,
És a fényes pompát soha se bámulja;
A kire haragszik, csókolja, ölelje,

1775 S a fertelmes dámát gyönyörűnek lelje;
A ki nagy rangban él, mind egyre dicsérje,
Hogyha ördögös is és kegyelmét kérje.
A rossz lelkekről is manierral beszéljen,
Nekik adakozzék s a jóktól ne féljen. —

1780 A feleségének szeretőjét kérje
Maga, hogy ebédre képét megigérje.
Tudom, a Tess urfi ha házas ember lesz,
Ily aprólékokért a társába nem vesz.
Ha manierral kérik kölcsönbe szekerét,
1785 S végre hazaküldik csak a négy kerekét,
Követni kell: többre hogy' nem méltóztatta
Magát s még e négy darabot meghagyta.

Kukulini.

Ezek nem kellene a manierok közül,
Csak nem vásárolhat az ember mindenbül.

1790 Én a szeretőket ebédre nem hívom,
S az ilyen szokásu maniért be nem szívom.
Az efféle barát nékem nem emberem,
S a feleségem' is, ha úgy tesz, megverem.

Kolumbina.

Soha sem is hiszik el, hogy uri ember.

Lais.

1795 De vad állat is az, valaki asszonyt ver.

Kolumbina.

A ki feleséghez és kísértethez üt,
A sulya magára fordul fel mindenütt.

Kukulini.

Hát azt mondjám néki, hogy azért szeretem ?
De én nem hazudok s magam nem tettetem !

Kolumbina.

1800 A hazugság — szükség ; és tettetés nélkül
Az urak sorába domine bé nem ül.
Nem szabad igazat mondani egyebütt,
Csak ott, a hol segít s érte agyon nem üt.
És ha felvállalta már az uraságot,
1805 Meg is kell tanulni a szép hazugságot.
Többet fizet sokszor a csinos hazugság,
Mint a csendes erkölcs s kedvetlen igazság.

Kukulini.

Minek az igazság hát az emberek közt ?

Kolumbina.

Takaródzó ; és csak úgy nézik, mint eszközt,
1810 Melynek színe alatt forog a nyereség,
A fölemelkedés, haszon és veszteség.

Kukulini.

Lehet-é az ember ilyen manier nélkül ?
Mert már ehhez, látom, hogy a lelkem nem fül.
Testemben a vérem mind egy cseppig meghül.
1815 Hogy' élnek igazság nélkül, csak ördögül ?

Lais.

A hol igazság van, vagyon hamisság is,
S a jó emberek közt élnek gonoszok is.

Nem manier gazembert tettében követni,
 És ezzel az urnak már magát hitetni.
 1820 Nincs erő, hatalom, mely az igazságot
 Eltörölje bennünk, mint örök jóságot.
 És a kegyetlennek, gonosznak trucczára,
 Megmarad lelkünkben örökre magára.

Harmadik eset.

Pelosis és az előbbieik.

Pelosis.

Leveretve jövök, sorsom rosszra dülve,
 1825 Nézem esetemet véremben meghülve.
 Mindég a kívánság sem teljesedhetik,
 A szív kinok által így érleltethetik.
 Nem tudja az ember, miben rejtezett el
 Nyeresége, veszte s hogy' áll az étellel.
 1830 Rózsabokrok közül szúr a hegyes tövis,
 Virág alatt lappang s odavaló ő is.
 A házasság ugyis mindég koczka-vetés.
 Akárhogy megvizsgáld — s nyugodalomfáltás,
 Ki tudja előre sorsát határozni?
 1835 Bolondság annyi közt egyre várakozni.
 Szem-behunyva kérni, látni egyet teszen,
 Nem tudja az ember soha: kit s mit veszen.
 Végtére üti ki a nyavalya magát,
 Mit tehettél róla? . . . hordozod az igát!

Lais.

1840 Ez a szükségtelen kinos bölcselkedés
 És sorsodon felül való emelkedés
 Olyan szívet mutat, a mely mondva érez,
 És engem szivemben hidegséggel vérez.
 Halljuk hát bővebben a titkos értelmet,
 1845 S ha lehet, verjük le bennünk a félelmet.

Pelosis.

Többet sorsom ellen soha sem küszködöm,
 Vontatok utána és nem erőlködöm.
 A hová mire vét, csendesen ott leszek,
 S lármával magamból bolondot nem teszek.
 1850 Büntet a végezés, hogy szerethettelek
 Lais ! és egyetlen egynek nézhettelek.
 Az élet kedvesebb, mégis meg kell válni
 Gyönyörüségitől s koporsóba szállni.
 De szívemet azért fájdalom szorítja,
 1855 S unalma, keserve éltem' elborítja,
 Hogy attól, a kiből kedvem helyhez tettem,
 Megvettetik éltem és elfelejtetem.
 (*Meghajlik, kezét csókolva.*)
 Örökre búcsúszom tőled és már többé . . .

Lais.

Lehetetlen lenni már esztelenebbé !
 1860 Bocsásd meg szavamat, te okozod. — Megállj !
 S valóságot füstön álomból ne csinálj.
 Megtiltom panaszod ; sérelemnek veszem,
 S ellenébe mindig a szívemet teszem.
 A philosophiád csak kétségbeesés,
 1865 Szivedben gyötrelem és kívül tettetés.
 Ha erősen szeretsz, milliom szűz között,
 Rád örömet csak a személyem öntözött.
 Terjeszd ki kezedet a gyönyörüségnek
 S okosságod benned ne csináld inségnek.

Pelosis.

1870 Lehet-é, hogy értem Hippodont megvessed
 S erkölcs-kevélységből ezt így tettethessed ?

Lais.

Méltóságnak, rangnak rabjává nem lettem
 S boldogságom benne nem is helyhez tettem.

Nagyobb felsőségnek ismerem megvetni,
 1875 S hogy mások imádják, magamban nevetni.
 Ne tévelyegj tovább, bizzál a szívemhez,
 Vesd el kétségedet, ragadj életemhez.

Pelosis.

Igy tehát, bölcs Lais! bárha kevélységből
 Jössz is, a szívemre ezer boldogság gyül?

Lais.

1880 Kevélység, bosszulás, szeretet s más legyen
 Csakhogy magával az ember szépen tegyen.

Kukulini.

Hajótörést szenved, látom, reménységem,
 Agyon ütött a sors, kordul egészségem.
 Nem lesz hát Lais név alatt feleségem,
 1885 S látom, hogy keveset lők a nemességem.
 Híjába tehát itt mind pénz, mind a vagyon,
 Egyszerre ne üssön a kisasszony agyon,
 Azért esedezem előtte s még nagyon;
 Tehát szépségétől minden más szaladjon.

Pelosis.

1880 Kisértet-e ez a látás határában?

Kolumbina.

Rigmussal van tele majd minden szavában.
 Az okoskodást is fel tudja perzselni,
 És feleséget úgy magának verselni.
 Jaj! a boldog lélek, a ki hozzá megyen!
 1895 Különben meglehet, csak esze ne legyen.

Lais.

Nincs a vágyódásnak a szívben határa,
 Az életnek ebben áll érdeme, kára.

- Kukulini Laist, mint más, úgy kérheti,
 S magának, gondolva, kedvét ígérheti.
- 1900 Édes álmai közt mig remél, szárnyán jár,
 Mint valósággal, úgy mulat s ebbe' nincs kár.
 Az ember, örömét hogy ha nem pótolja
 Képzelműdésekkel, életét megcsalja.
 Valóság vagy álom? de ha gyönyörködtet,
- 1905 Ideig-óráig boldogsággal éltet.
 Kár lenne az embert ettől megfosztani,
 És a valósággal rá bút árasztani,
 Az életnek kedve, tudjuk, képzelműdés,
 Bukás, kelés s azon való tépelődés ;
- 1910 S a tanult ember is többet él álmában,
 Mint a valóságban és testi magában.

Negyedik eset.

Pomóné és az előbbieik.

Pomóné *(felszóval)*.

- Jaj be gyöngy társaság! Uram bocsásd bűnöm
 Mielta a paraszt vérben lenni szűnöm,
 Egészen más uton vagyok, érzek, látok,
- 1915 S szintén úgy hízom, ha urakkal mulatok.
 A nemeslevéllel a vér is változik,
 A vértisztulásra kutyabőr tartozik.
 Tudomány, társaság, mind a mi fényesít
 S a nemes dolgokra előre elkészít.
- 1920 Sőt még a gyomrom is változik, mondhatom
 Mert azolta a sert soha sem ihatom,
 S ha nem hegyaljai, a bor is maradhat,
 Sült szalonnat pedig a főzőm nem adhat.
 Az uraság hasa drágaságot kíván,
- 1925 És a familia szép dolog, látom már.
 Hogy a kutyabőrnek ennyi haszna legyen,
 El nem hittem volna — s ily változást tegyen.

Hanem az uraknak azt ugyan mondhatom,
 Hogy a kutyáimat majd meg is hizlalom,
 1930 Mert a barmok között a kutyák nemesek,
 Azért olyan hivek köztünk és rendesek.
 Csak a familia, a teszen mindenné,
 Nem jó a paraszt sor, a manó megenné!

Kolumbina.

De csak mától fogva van a familia,
 1935 S nincs még nemzetségből ez az asszonyfia.

Pomóné.

Nagy adót fizetett a Kukulini had,
 Biróságot viselt s mint más, nem olyan vad.
 Micsoda? De, uram, régi az én vérem,
 S ne tartson mainak, — ezt ugyan kikérem.
 1940 Tanácsbéli ember ötszáz esztendeje
 A Kukulini had — és falueleje.
 Az első nagyattyok gordonos cigány volt,
 Kis biróságra ment még elébb hogy megholt.
 Musikusból oda menni nem bolondság:
 1945 Érdem van ott, uram, nem hejje-hujaság.
 Így a régiségnek csak levél hibázott,
 De a vér, uraim, Nóétól származott.
 S már megnemesedve, olyan régi vagyok,
 Mint más familiák s uralkodó nagyok.
 1950 Hogy vérrel nemesek voltunk, ki van sültve,
 Csakhogy pecsét nem volt eddig reá útve.
 A paraszt embernek mind ember véri van,
 Édes csillagaim, akárhogy, hiában.
 Erkölcscsel a paraszt, ha jóféle ember,
 1955 Nemes vér, azért hogy csak a porban hever.

Pelosis.

Nem szükség már erről tovább okoskodni,
 S jobb az ilyenekben látva, vakoskodni.

Pomóné.

No hát a kisasszonyt kérem a fiamnak,
 Ugy, mint házastársnak, s leánynak magamnak.
 1960 Százezer forintra üt fel az értéke

Kolumbina.

Az ilyen szülének szép a verejtéke.

Pelosis (*félre*).

Kukulini és a főtanácsos között
 Szerencsém különös formába öltözött.
 Áruba vetették itt árva fejemet,
 1965 És pénzzel fontolják csekély érdememet.

Lais.

Látod Kukulinit?

Pelosis.

Semmi, mert pénze van,
 S hijába fenevad tulajdonságában.
 Kevés szüz van olyan, kit ha kérnek férjhez,
 Tapsolva ne menjen a szép rakás pénzhez.
 1970 Ha társát utálja, unalmán segíthet,
 Embert, mulatságot mindenfelé lelhet.
 S a leányság, látom, egymás közt azt sugja:
 Pénzét nézd — s a szegény érdemet felrugja.

Ötödik eset.

Tulipán s a többi.

Tulipán.

Micsoda szép sereg! ki ügyét folytatják?
 1975 S az országnak melyik rudját igazgatják?

Kolumbina.

A te tanácsodra vár itt talán két szüz.

Tulipán.

Jól van, hiszen rajtam még a miniszter-büz.

Téged, Kolumbina, elveszlek tanácsbul,

A többi szerencse akár áll, akár hull.

1980 Nem kell tapogatni az eltökélésnél,

Csak nyüg, ha az ember előre sokat vél.

A házasság olyan csak, mint a csürközés,

És a háboruhoz való feltürközés.

Egyik ide bukik, más más nyügre talál,

1985 Mitől fél, a kinek orrában az halál?

Üss fel, Kolumbina, nyerjük akár veszítjük,

Semmi! elég, hogy az embert tenyésztjük.

Eltartja a világ minden gyermekünket,

Ha lesz, s mi is holtig visszük életünket.

1990 Csak olyan tested van, mint a királynénak,

Örüljön más másnak, — én a magaménak.

Kevéssel megérve, eszem, iszom, mint más,

S végre levágom ha megtelik a rovás.

Kolumbina *(kezet csapva)*.

Könnyebben megesik, mint a nagy uraknál,

1995 Kiknek nincsen nagyobb ostorok magoknál.

A jó házasságról mindig okoskodnak,

S boldogságok ellen büszkén vakoskodnak.

Mély oktatásokat adnak a nagy ésszel,

És több kárt vallanak, mint mi e szélvésszel.

Lais.

2000 Hagyd el, itt az idő: nincsen több halasztás.

Három szerencse közt vagyon a választás.

Pelosis, Hippodon, végre Kukulini

Nagyobb boldogságot hol lehessen hinni?

Tulipán.

- A ki élni kíván teljes szabadságban,
 2005 Kukulinit vegye mellé házasságban.
 A ki peres társat, uraságot vadász,
 Jobb, ha a miniszter tengerében halász.
 Pelosis érdemmel, szívvvel gazdagíthat,
 De pénzzel, vagyonnal kicsinyt boldogíthat.

Lais.

- 2010 Már én ezt választom, mint példa hadd legyen,
 Hogy a pénzes leány szegényhez is megyen.

TARTALOM.

<i>Bevezetés.</i> Irta LÁZÁR BÉLA	3—18. l.
<i>Lais vagy az erkölcsi makacs.</i> Vígjáték öt játékban, írta BESSENYEI GYÖRGY	19—100. l.
Első játék	21. l.
Második játék	39. l.
Harmadik játék	60. l.
Negyedik játék	72. l.
Ötödik játék	86. l.

A Franklin-Társulat kiadásában Budapesten megjelent:

Arany János. Toldi. Költői elbeszélés. Bő nyeivi s tárgyi magyarázatokkal ellátta <i>Lehr Albert</i> tr. II. kiadás.	2 frt.
Bánóczi József. Kisfaludy Károly és munkái.	
I. kötet. Kisfaludy Károly arcképével.	2 frt 40 kr.
Vászonba kötve	2 frt 80 kr.
II. kötet 2 frt 40 kr. Vászonba kötve	2 frt 80 kr.
Baráth Ferencz. Verstan és Aesthetika. II. kiadás. Diszkötésben	2 frt 40 kr.
— Irodalmi dolgozatok	2 frt.
Beöthy Zsolt. Horatius és Kazinczy. Kazinczy arcképével	60 kr.
Erdélyi János. Pályák és pálmák. 3 frt. Vászonba kötve	3 frt 60 kr.
— Tanulmányok. Kiadja a Kisfaludy-Társaság	3 frt.
Vászonba kötve	3 frt 60 kr.
Ferenczi Zoltán. Petőfi életrajza. Kitüntetett pályamű. Három arcképpel. 6 frt 50 kr., vászonkötésben	8 frt. félbörkötésben 10 frt.
Greguss Agost. A balladáról és egyéb tanulmányok. 2 frt	50 kr.
Vászonba kötve	3 frt.
Gyulai Pál. Vörösmarty életrajza. 4. kiadás 1 frt 50 kr. Vászonkötésben	2 frt.
— Katona József és Bánkbánja. Katona arcképével	2 frt.
Vászonba kötve	2 frt 40 kr.
— Emlékbeszédek. Kazinczy Ferencz. — Pákh Albert. — B. Eötvös József. — Toldy Ferencz. — Kriza János. — Szigligeti Ede. — B. Kemény Zsigmond. — Gr. Széchenyi utolsó éve. — B. Jósika Miklós. — Mészáros Lázár. — Kossuth levele Deák halálakor. — A «Vasárnapi Ujság» 25 évfordulóján. 2 frt. Félbörkötésben	3 frt.
Haraszi Gyula. Molière élete és művei. Két kötet	4 frt 50 kr.
Vászonkötésben	6 frt.
Heinrich Gusztáv. Boccaccio élete és művei a legújabb kutatások alapján	1 frt 50 kr.
— Bánk bán a német költészetben. Irodalomtörténeti tanulmányok	1 frt.
Imre Sándor. A néphumor a magyar irodalomban.	1 frt.
Vászonkötésben	1 frt 40 kr.
— Irodalmi tanulmányok. Két kötet	4 frt 50 kr.
Vászonkötésben	6 frt.
Kazinczy levelezése Berzsenyi Dániellel 1808—1831. Kiadta <i>Kazinczy Gábor.</i>	2 frt 50 kr.
Salamon Ferencz. Irodalmi tanulmányok. Két kötet	3 frt 60 kr.
Vászonba kötve	5 frt.
I. kötet: Arany. — Petőfi. — Csokonai. — Zrínyi.	
I. kötet: Shakespeare. — Balzac. — Világirodalom. — Könyvismeret- tések. — Magyar irodalom	
Toldy Ferencz. A magyar nemzeti irodalom története a legrégibb időktől a jelen korig, rövid előadásban. Negyedik, <i>Gyulai Pál</i> által javított kiadás. 2 frt 40 kr. Félbörkötésben	3 frt.
— A magyar költészet története az ősidőktől Kisfaludy Sándorig. Második javított kiadás egy kötetben. Czimképpel	2 frt.
Diszkötésben	3 frt.
— A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a jelen korig. Második átdolgozott kiadás. Öt kötetben	10 frt.
Öt vászonkötésben	12 frt.
Trefort Agoston. Újabb emlékbeszédek és tanulmányok.	1 frt 20 kr.

A Franklin-Társulat kiadásában Budapesten megjelent:

Ábrányi Emil. Teréz és kisebb költemények 80 kr. Diszkötésben	1 frt 20 kr.
Bartók Lajos. Újabb költemények 1 frt 20 kr. Kötve	2 fr.
— Kárpáti emlékek. Költemények <i>Spányi Béla</i> eredeti rajzaival 2 frt Diszkötésben	3 frt
Csató Pál szépirodalmi munkái. Az író arcképével és életrajzával 3 frt 60 kr. Vásznonba kötve	4 frt.
Dalmady Győző. Szerelem. Költemények Diszkötésben	1 frt 60 kr. 2 frt
Dömötör János munkái	1 frt 20 kr.
Gáray János összes munkái. Jegyzetekkel és életrajzzal kísérté <i>Ferenczy József.</i> Öt kötet 10 frt. Diszkötésben	16 frt.
Gyulai Pál költeményei. Harmadik bővített kiadás a költő arcképével. Két kötet 4 frt. Diszkötésben	6 frt.
— Költeményei. <i>Albumszerű diszkiadás</i> 24 fénymetszetű illusztrációval és számos fekete képpel. Atlaszra nyomtatott czimképű diszkötésben	20 frt
Jakab Ödön. Nyár. Költemények 1 frt 40 kr. Diszkötésben	2 frt
— Pásztortüzek. Költemények 1 frt 20 kr. Diszkötésben	2 frt
Kriza János költeményei. Összegyűjtötte <i>Kovács János</i> 1 frt. Vásznonkötésben	1 frt 60 kr.
Lévay József összes költeményei. A költő arcképével. Két kötet 3 frt 60 kr. Diszkötésben	5 frt
Pap Endre hátrahagyott munkái. Kiadták az elhunynak barátai. Második változatlan kiadás	1 frt 20 kr.
Szász Károly kisebb költeményei. Két kötet. A költő arcképével 3 frt 60 kr. Diszkötésben	5 frt
Tompa Mihály összes költeményei. Négy kötet teljes kiadás a <i>virágregékkel</i> együtt. a költő arcképével és életrajzával. Diszkötésben	6 frt
— összes költeményei. Népkiadás egy kötetben, vászonkötésben	2 frt
— összes költeményei. Teljes diszkiadás a költő arcképével. Rendezte és jegyzetekkel kísérté <i>Lévay József.</i> — Az életrajzot írta <i>Szász Károly.</i> Négy kötet 10 frt. Diszkötésben	15 frt
— összes költeményei. Négy kötetben a <i>virágregékkel</i> együtt, teljes kiadás a költő arcképével és életrajzával. Diszkötésben	10 frt
— Virágregék. Diszkiadás 8 aquarellképpel. Pompás, habos selyemre nyomtatott aquarell-czimképpel, diszkötésben	8 frt
Torkos László. Jó és rossz napokból. Költemények. Kötve	2 frt
Udvardy Géza költeményei 1 frt, kötve	2 frt
Vajda János költeményei. II. kiad. 3 frt. Diszköt.	4 frt 50 kr.
Vörösmarty Mihály összes munkái. Teljes diszkiadás a költő arcképével. Rendezte és jegyzetekkel kísérté <i>Gyulai Pál.</i> Nyolcz kötet Diszkötésben aranymetszéssel	20 frt 30 frt
— munkái. Új olcsó diszkiadás. Hat kötet. Diszkes kötésben	12 frt
— összes költői munkái. Népkiadás, két kötet. Vásznonkötésben	5 frt